

DOCENT IN DE ZORGKLAS

PROFESSIONAL IN 5 ROLLEN

Naam Student: J.C. Verhoef
Studentnummer: S1047682
Begeleider: E. van Wetter
Module: ENSO-CPGO
Datum: 4 juli 2013

Inhoud

Inhoud	1
Samenvatting.....	3
Hoofdstuk 1 Aanleiding en doelstelling onderzoek.....	4
1.1 Aanleiding.....	4
1.2 Centrale vraagstelling en onderzoeksvragen	5
1.2.1 Centrale vraagstelling.....	5
1.2.2 Onderzoeks- en deelvragen.....	5
Hoofdstuk 2 Theoretisch kader	6
2.1 Zorgklas	6
2.2 Diagnose of behoeften	7
2.2.1 Voor- en nadelen van diagnose.....	7
2.2.2 Behoeften	7
2.2.3 Specifieke behoeften.....	8
2.3 Docent	9
2.3.1 Docentvaardigheden	10
2.4 Welke docentvaardigheden zijn nodig om in een zorgklas te kunnen werken.....	11
Hoofdstuk 3 Verantwoording onderzoeksopzet	13
3.1 Doelgroepen onderzoek.....	13
3.2 Onderzoeksstrategie	13
3.3 Instrumenten en dataverzameling	13
3.4 Communicatie	14
3.5 Validiteit en triangulatie.....	14
Hoofdstuk 4 Resultaten van onderzoek	15
4.1 Respons	15
4.1.1 Docenten	15
4.2 Wat is er in de lessen te zien van de begeleiding die docenten geven.....	16
4.2.1 De rol van gastheer	16
4.2.2 De rol van presentator	18
4.2.3 De rol van didacticus	20
4.2.4 De rol van pedagoog.....	22
4.2.5 De rol van afsluiter	24
4.3 Welke ondersteuningsbehoeften hebben docenten die aan de zorgklas lesgeven	26
4.3.1 Wat geven de docenten aan waar ze zich nog in willen ontwikkelen.....	26

4.3.2 Wat geven leerlingen aan wat de onderwijsbehoeften zijn en waar docenten nog in kunnen ontwikkelen	27
4.3.3 Wat geeft een observatie aan waarin docenten zich nog kunnen ontwikkelen	27
Hoofdstuk 5 Conclusie en aanbevelingen	28
5.1 Welke docentvaardigheden zijn nodig om in een zorgklas te kunnen werken.....	28
5.2 Wat is er in de lessen te zien van de begeleiding die docenten geven.....	28
5.3 Welke ondersteuningsbehoeften hebben docenten die aan de zorgklas lesgeven	29
5.4 Beantwoording van de centrale vraagstelling.....	30
5.5. Aanbevelingen	30
Hoofdstuk 6 Dankwoord	32
Hoofdstuk 7 Literatuurlijst	33
Bijlage 1 Vragenlijst docenten	35
Bijlage 2 Vragenlijst leerlingen	37
Bijlage 3 Vragenlijst ouders en leerlingen	38
Bijlage 4 Observatielijst	39
Bijlage 5 Overzicht van reacties op vragen 4, 5 en 6 van docentenvragenlijst	40

Samenvatting

In augustus 2014 moeten de scholen klaar zijn voor passend onderwijs. De scholen dienen ervoor zorgen dat alle leerlingen een goede plaats krijgen in het onderwijs. Scholen worden nu al geconfronteerd met leerlingen die speciale onderwijsbehoeften hebben.

Op de school waar de onderzoeker werkt, wordt sinds 1997 uit eigen middelen zorgklassen geformeerd. In deze klassen (één in leerjaar 1 en één leerjaar 2) worden leerlingen begeleid waarvan gezien hun leermogelijkheden verwacht mag worden dat ze een diploma zullen halen van VMBO TL, Havo of VWO.

Om in deze klassen goed te kunnen werken, wordt van de docenten verwacht dat zij de nodige docentvaardigheden bezitten om de leerlingen in de zorgklas goed te kunnen begeleiden. De docent staat centraal in dit onderzoek. Dit onderzoek heeft als doel dat de school zicht krijgt op welke docentvaardigheden een docent moet hebben die lesgeeft in de zorgklas. Daarnaast is het de bedoeling dat de school zicht krijgt op hoe de huidige docenten deze vaardigheden toepassen. Uit dit onderzoek worden ook de ondersteuningsbehoeften van de docenten duidelijk. Dit laatste kan de school gebruiken om tot een goede invulling te komen voor de na- en bijscholing van deze docenten. In het Theoretisch Kader wordt vanuit de literatuur aangegeven wat de docenten moeten kunnen. De docentvaardigheden worden gevonden in de vijf rollen van de docent (Slooter, 2009). Daarnaast wordt in de literatuur gezocht naar de onderwijsbehoeften van de leerlingen die in de zorgklas geplaatst worden. De leerlingen in de zorgklas hebben speciale onderwijsbehoeften. De literatuur geeft aan dat deze behoeften zijn:

- structuur aangeven
- duidelijk zijn in woordgebruik
- duidelijk aangeven wat er verwacht wordt van de leerling en wat er in de les gedaan wordt (Bruin, 2004; Leenders en Clijssen, 2006; Lieshout, 2009).

Het onderzoek is gedaan aan de hand van vragenlijsten die door docenten, leerlingen, ouders met de leerlingen zijn ingevuld en door een observatie in de les uitgevoerd. Uit de resultaten is de conclusie te trekken dat de ondersteuningsbehoeften van de docenten liggen op volgende aspecten:

- Evalueren van de les met de leerlingen
- Een samenvatting of overzicht geven van de les
- Feedback geven aan de leerlingen tijdens het werken
- Complimenten geven
- Zorgen dat de les op tijd afgesloten wordt zodat de agenda kan worden ingevuld
- Een gesprek aangaan met leerlingen voordat de les begint
- Zorgen voor een veilige sfeer.

De school doet er goed aan om deze onderdelen in de plannen voor na- en bijscholing te verwerken. Voor deze docenten is het voor hun werk van groot belang dat ze regelmatig overleg hebben over de begeleiding van de leerlingen tijdens de lessen. Hierdoor kunnen zij veel meer toekomen aan het planmatig werken in de zorgklas en kunnen zij de cyclus van signaleren tot evalueren veel beter hanteren (Dulk, 2008; Pameijer e.a.; 2009).

Daarnaast zal de school kritisch moeten blijven kijken naar het effect van de samenstelling van de zorgklas.

Hoofdstuk 1 Aanleiding en doelstelling onderzoek

Het onderwerp van dit praktijkonderzoek is ontstaan na een paar gesprekken waarin het onderwerp was het lesgeven in de zorgklassen bij ons op school. In de laatste drie jaar geven docenten aan dat ze het steeds moeilijker vinden om goed les te geven aan de zorgklassen. In paragraaf 1.1 van dit hoofdstuk wordt deze aanleiding verder uitgewerkt. In paragraaf 1.2 wordt de doelstelling van dit onderzoek beschreven met de daaruit voortvloeiende onderzoeks- en deelvragen.

1.1 Aanleiding

Passend onderwijs bieden is een leus geweest die langzamerhand werkelijkheid moet gaan worden. Per 1 augustus 2014 moet iedere school in staat zijn om leerlingen met speciale onderwijsbehoeften te kunnen begeleiden.

Op de onderzoeksschool wordt al vanaf 1997 gewerkt met een speciale klas die de zorgklas genoemd wordt. Daarin worden leerlingen geplaatst die speciale onderwijsbehoeften hebben. Van deze leerlingen wordt verwacht dat zij een diploma op VMBO TL, Havo of VWO kunnen halen. Door hun belemmeringen op emotioneel en sociaal gebied en op leervaardigheden dreigen ze in een grote klas niet genoeg ondersteuning te krijgen en niet het diploma te behalen dat wel in hun mogelijkheden ligt.

Deze klassen (één in leerjaar 1 en één in leerjaar 2) worden betaald uit de eigen formatie. In het zorgplan 2011-2012 (Brès, 2012) staan de missie en de visie van de leerlingenzorg beschreven. In het kort komt het op het volgende neer. In de Bijbel is te lezen dat elk kind uniek is en door God gemaakt. Dat betekent dat elk kind kostbaar is vanwege die unieke band die God met Zijn kinderen heeft. Daarom is een goede begeleiding in het leerproces en in de persoonlijke ontwikkeling van de leerlingen heel belangrijk. De ouders willen graag dat de manier van leven thuis en op school dezelfde is. Dat is ook het doel van de school. In het samen optrekken van docenten en leerlingen is leven en werken naar Gods geboden belangrijk. Dit is de drijfveer geweest om er voor te zorgen dat leerlingen die meer zorg nodig hebben niet naar het Speciaal Onderwijs hoeven te gaan. Door het formeren van een zorgklas is een mogelijkheid gecreëerd om deze leerlingen toch het onderwijs te bieden die ze nodig hebben en die in dezelfde opvoedingslijn staat als thuis.

De laatste drie jaren geven de docenten die aan de zorgklas lesgeven aan dat de groepen in de zorgklas steeds moeilijker te begeleiden zijn. De leerlingen zijn erg onrustig en reageren veel op elkaar. Ze doen dat tijdens de instructie van de docent. Ze horen slechts een deel van de instructie waardoor de docent meerdere keren de uitleg moet herhalen. Het lesgeven aan deze klassen kost erg veel energie. De docenten geven aan dat de begeleiding van deze klassen de grens van hun kunnen heeft bereikt.

Vanuit dit signaal is het onderwerp voor het praktijkonderzoek ontstaan. De vraag die allereerst opkomt is: "Hoe komt het dat de begeleiding van de zorgklas zo moeizaam is of zo moeizaam ervaren wordt?". Deze vraag heeft twee aspecten. Het eerste aspect heeft te maken met de samenstelling van de klas. Daarbij is het de vraag of er te snel leerlingen op school toegelaten worden die niet door ons begeleid kunnen worden. Zijn er bij de samenstelling van de groep leerlingen bij elkaar gezet die beter niet bij elkaar hadden kunnen zitten en beter in een andere groep hadden moeten zitten? Het tweede aspect is de rol van de docent. Wat is zijn¹ rol in het niet goed kunnen begeleiden van de leerlingen in de zorgklas? Kunnen de docenten die in de zorgklas werken de begeleiding van deze leerlingen wel op een goede manier oppakken? Hebben ze de juiste vaardigheden om de zorg te kunnen bieden en welke vaardigheden zijn dit dan? Welke ondersteuning hebben zij nodig? Kortom wat zijn de ondersteuningsbehoeften van de docenten?

Voor dit onderzoek is het meest interessant om de kant van de docent te onderzoeken. Als docenten vaardig zijn, kunnen ze de begeleiding van de leerlingen beter uitvoeren. Dit aspect wordt

¹ In dit verslag wordt over de docent gesproken in de mannelijke vorm. Dit is voor de leesbaarheid gedaan.

ondersteund door de literatuur waarin het centrale thema is dat de docent ertoe doet (Marzano, 2010; Hattie, 2003).

Met dit onderzoek moet duidelijk worden welke vaardigheden een docent nodig heeft om leerlingen die in de zorgklas zitten goed les te kunnen geven en begeleiden. Het is ook nodig om de ondersteuningsbehoeften van de docenten die werken in de zorgklas in beeld te krijgen. Als dat duidelijk is kan er gekeken worden welke begeleiding docenten nodig hebben om er voor te kunnen zorgen dat er een pedagogisch- en didactisch klimaat in de zorgklas ontstaat die past bij zowel leerling als docent.

1.2 Centrale vraagstelling en onderzoeksvragen

In onderdeel 1.1 is beschreven dat dit onderzoek zich vooral zal richten op de rol van de docent. Om goed onderzoek hiernaar te doen is het formuleren van een centrale vraagstelling belangrijk (Harinck, 2010).

1.2.1 Centrale vraagstelling

In de centrale vraagstelling zal duidelijk moeten worden waar het in dit onderzoek om gaat. De centrale vraagstelling wordt als volgt geformuleerd:

Hoe kan de school zicht krijgen op de vaardigheden van docenten die lesgeven in de zorgklas en wat zijn de ondersteuningsbehoeften van deze docenten?

1.2.2 Onderzoeks- en deelvragen

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn er verschillende aspecten waar in dit onderzoek naar gekeken wordt. Deze vormen de onderzoeks- en deelvragen van het onderzoek.

Welke docentvaardigheden zijn nodig om in een zorgklas te kunnen werken?

- Welke docentvaardigheden zijn er?
- Welke onderwijsbehoeften hebben de leerlingen in de zorgklas?
- Welke specifieke docentvaardigheden zijn er nodig om leerlingen met deze onderwijsbehoeften te begeleiden?

Het grootste deel van deze vragen zal vanuit de literatuur beantwoord worden.

Wat is er in de lessen te zien van de begeleiding die docenten geven?

- Wat zeggen docenten?
- Wat merken de leerlingen van de begeleiding van docenten?
- Wat zeggen de ouders over de begeleiding die docenten in de les geven?
- Wat is er volgens een observatie te zien in de lessen?
- Waar liggen de overeenkomsten en verschillen in wat docenten kunnen en wat leerlingen nodig hebben?

Welke ondersteuningsbehoeften hebben docenten die aan de zorgklas lesgeven?

- Wat geven docenten aan waar ze zich nog in willen ontwikkelen
- Wat geven leerlingen aan waar docenten zich in kunnen ontwikkelen.
- Wat geeft een observatie aan waarin docenten zich nog kunnen ontwikkelen

Het onderzoek zal duidelijk maken wat de ondersteuningsbehoeften van de docenten zijn. De school kan daar in de plannen voor na- en bijscholing goed gebruik van maken.

Hoofdstuk 2 Theoretisch kader

In dit Theoretisch Kader wordt beschreven wat er in de literatuur gevonden is over het werken met leerlingen die speciale onderwijsbehoeften hebben en in een klas bij elkaar geplaatst zijn. Dit hoofdstuk bestaat uit vier paragrafen. In paragraaf 2.1 wordt uitgelegd wat het effect is als er leerlingen in een klas zitten die speciale onderwijsbehoeften hebben. In paragraaf 2.2 wordt verder ingegaan op het belang van diagnose en het onderscheiden van behoeften. De vraag die hierin centraal komt staan is: "Gaan we in het onderwijs ons richten op de diagnose die bij een leerling vastgesteld wordt of is het beter om te spreken over welke behoefte een leerling heeft?". Paragraaf 2.3 van dit hoofdstuk gaat over de docent. Wat voor invloed heeft het werken met leerlingen met speciale onderwijsbehoeften op de docent? Wat moet een docent dan kunnen en welke rollen zijn in het werken met deze leerlingen belangrijk? In deze paragraaf wordt uitgelegd welke rollen Slooter (2009) in het werk van de docent ziet. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met paragraaf 2.4 waarin de bevindingen uit de literatuur samengevat wordt.

2.1 Zorgklas

Leerlingen in de zorgklas van onze school hebben een emotionele of sociale belemmering en soms ook een belemmering op het gebied van leren. Het toelatingsbeleid is er op gericht dat de klas een heterogene samenstelling van leerlingen heeft. Dat betekent dat er niet alleen leerlingen met een belemmering op het gebied van autisme in de klas geplaatst worden, maar dat er ook leerlingen geplaatst worden met (zware) dyslexie of leerlingen met AD(H)D.

Is het samenstellen van een aparte klas met daarin leerlingen met speciale onderwijsbehoeften een wenselijke vorm? Ruijs, Peetsma en van der Veen (2010) hebben hierover een artikel geschreven. Zij hebben in hun onderzoek gekeken naar het effect van leerlingen met verschillende onderwijsbehoeften in de klas. In Nederland zijn er steeds meer scholen die leerlingen met speciale onderwijsbehoeften begeleiden in hun school. Ook vanuit de overheid wordt er steeds meer druk uitgeoefend om leerlingen met deze speciale behoeften in het basisonderwijs te begeleiden. Te denken valt aan het project Weer Samen Naar School. Dit project was er vooral op gericht om het aantal leerlingen in het Speciaal Onderwijs terug te dringen. Hoe moeten scholen daar op inspringen? Een vorm die op een aantal scholen gebruikt wordt, is het model van inclusief onderwijs. Dat betekent dat leerlingen met speciale onderwijsbehoeften bij leeftijdsgenoten in de klas zitten. Er wordt dan van de docent verwacht dat hij deze leerling de ondersteuning geeft die hij nodig heeft. Ruijs, Peetsma en van der Veen (2010) onderzochten het effect van een leerling met speciale onderwijsbehoeften op de andere leerlingen in de klas. In het onderzoek wilden ze ook weten of het hebben van meerdere leerlingen met speciale onderwijsbehoeften in een klas ook effect had op de leerlingen zelf. Er is hierbij gekeken naar zowel de cognitieve als de sociaal emotionele ontwikkeling. De uitslag is divers. Docenten ervaren op punten als welzijn, zelfvertrouwen en sociale integratie veel meer moeite dan de leerlingen zelf aangaven. Op cognitief gebied bleken leerlingen met speciale onderwijsbehoeften in een klas met leerlingen zonder speciale onderwijsbehoeften beter te scoren. Het effect van meerdere leerlingen met speciale onderwijsbehoeften in de klas op de andere leerlingen bleek verwaarloosbaar. Daarnaast wordt er in het onderzoek ook onderscheid gemaakt tussen twee soorten behoeften. Leerlingen die op cognitief gebied ondersteuning nodig hadden, kregen meer zelfvertrouwen en voelden zich meer aanvaard als er meer leerlingen in de klas zaten die ook deze ondersteuning nodig hadden. Bij leerlingen die op sociaal emotioneel gebied ondersteuning nodig hadden, bleek dit moeilijker te constateren (Ruijs e.a., 2010).

Uit het onderzoek is nog niet te halen welke organisatievorm nu het beste is om leerlingen met speciale onderwijsbehoeften te begeleiden. Het onderzoek toont aan dat er niet zo maar negatieve invloeden van leerlingen uitgaan die speciale ondersteuning nodig hebben en bij elkaar in de klas zitten. Belangrijk is dat dit onderzoek duidelijk maakt dat een leerling meer zelfvertrouwen krijgt en zich meer aanvaard voelt als een docent laat merken dat hij er voor hem is en laat merken dat er ook andere leerlingen zijn die ondersteuning krijgen.

De rol van de docent is essentieel voor het welbevinden van de leerling. Daarom zal dit onderzoek zich ook richten op de docent.

2.2 Diagnose of behoeften

Leerlingen in de zorgklas van onze school hebben hun eigen diagnose of belemmering op cognitief of op sociaal emotioneel gebied. Docenten die aan deze klas lesgeven worden geconfronteerd met allerlei diagnoses die bij de leerlingen vastgesteld zijn. De docent kan er in zijn werk met deze leerlingen zijn voordeel mee doen. Er zit ook een gevaar in het alleen maar uitgaan van de diagnose. In de paragrafen 2.2.1 tot en met 2.2.3 wordt hierop nader ingegaan.

2.2.1 Voor- en nadelen van diagnose

Van der Wolf en Van Beukering (2009) waarschuwen voor het teveel uitgaan van diagnoses. Ze zien hierin aan de ene kant een psychiatrisering van het onderwijs en waarschuwen ervoor om hierin niet te ver te gaan alsof het categoriseren van een probleem het probleem oplost. Zij zien in het onderwijs een beweging ontstaan waarbij het hebben van een diagnose een bewijs geeft om meer geld in de school te krijgen. Het wordt dan voor het onderwijs aantrekkelijk om veel leerlingen met diagnoses in het leerlingenbestand te hebben, want op deze manier is er meer geld beschikbaar voor begeleiding. Ze zien echter ook het effect op de leerling zelf. Het hebben van een diagnose wordt voor leerlingen of ouders als excuus gebruikt om maar niet tot verandering van gedrag te komen. Dit zien we in de praktijk van de onderzoeksschool gebeuren.

Aan de andere kant zien zij voordelen. Als docenten met elkaar spreken over leerlingen geeft een diagnose duidelijkheid en richting in hun nadenken over de goede begeleiding. We weten steeds meer wat een diagnose voor een leerling en het handelen van de docent inhoudt. Een diagnose geeft meer informatie over wat er nu met een leerling aan de hand is en geeft op deze manier meer inhoud aan de diagnostiek.

Volgens de schrijvers kan voor een leerling een diagnose opluchting geven. Eindelijk is duidelijk wat er aan de hand is en kan er gericht hulp geboden worden. Het blijft belangrijk dat een docent oog houdt voor de leerling. Om de leerling goed te kunnen begeleiden heeft de docent informatie nodig. Dit kan door een diagnose, maar die informatie moet niet leiden tot gevoel van machteloosheid. Als de leraar er van overtuigd blijft dat hij zelf kan bijdragen om een leerling met speciale onderwijsbehoeften te kunnen helpen, zal hij niet in een machteloze houding vervallen (Wolf & Beukering, 2009).

2.2.2 Behoeften

Pameijer, Van Beukering en de Lange (2009) geven aan dat het belangrijk is om niet meer in belemmeringen te denken maar in behoeften. Zij vinden dit om vijf redenen belangrijk. Als eerste noemen zij dat docenten de neiging hebben om alleen in problemen te blijven denken, terwijl het in het voor het geven van goed onderwijs veel belangrijker is om na te gaan denken over hoe we een doel gaan bereiken door rekening te gaan houden met wat een leerling nodig heeft (behoeften). Als tweede punt zeggen zij dat als je werkt vanuit onderwijsbehoeften je veel concreter bent in de afstemming met iedereen die met de leerling te maken heeft. Vervolgens noemen zij dat als je de onderwijsbehoeften benoemt je de kennis en ervaring van alle betrokkenen beter benut. Een vierde reden die zij noemen is dat het spreken in onderwijsbehoeften een helder en zinvoller kader geeft in de communicatie over Passend Onderwijs. Als laatste noemen zij dat dit de basis vormt voor het werken in een helder en overzichtelijk Handelingsgericht Werken-cyclus. Duidelijk is dat zij de term onderwijsbehoeften gebruiken voor alles wat de leerling op school nodig heeft om verder te komen in zijn of haar ontwikkeling.

De term ondersteuningsbehoeften wordt door Pameijer e.a. (2009) gebruikt voor wat de docenten nodig hebben om het onderwijs te kunnen geven en om op die manier ook tegemoet te kunnen komen aan de onderwijsbehoeften van de leerlingen. In paragraaf 2.3 wordt hier nog verder op ingegaan. Het begrip ondersteuningsbehoeften wordt ook gebruikt voor alles wat ouders kunnen doen in het begeleiden van hun kind zodat dit kind het onderwijs kan volgen.

De term opvoedingsbehoeften wordt op internetsites en –documenten gebruikt. Deze term is echter niet in boeken van Pameijer e.a. te vinden. Onder deze term wordt dan bedoeld op wat een kind nodig heeft in de opvoeding om zich goed te kunnen ontwikkelen. Het gaat dan om wat een kind nodig heeft om in zijn of haar ontwikkeling een volgende stap te kunnen maken geredeneerd vanuit de leefomgeving van het kind: het gezin en vrije tijd (Gijzen, 2012).

In dit onderzoek wordt de term onderwijsbehoeften gebruikt voor wat de leerlingen in het onderwijs nodig hebben en ondersteuningsbehoeften wordt gebruikt voor wat docenten nodig hebben om de begeleiding van leerlingen goed te kunnen uitvoeren.

Van der Wolf en Van Beukering (2009) gaan uitgebreid in op de verschillende belemmeringen die leerlingen kunnen hebben. Ze hebben een andere benadering gekozen. Ze hebben docenten gevraagd om na te gaan op welke manier een leerling overkomt. Zij komen tot de ontdekking dat er zes soorten leerlingtypen opvallen. Dit zijn de volgende typen: tegendraads, druk (afleidbaar), vijandig-agressief, aandachtvragend/ moeizaam lerend, snel van streek en faalangstig/perfectionistisch. Zij tekenen hierbij wel aan dat dit de typen zijn die het meest door de docent genoemd worden als opvallend. Er zijn ook leerlingen die ondersteuning nodig hebben en niet opvallen. Ze noemen hierbij nog 2 typen namelijk de leerling die stil, gesloten, weinig aansluiting hebben, angstig, passief en somber zijn en het type dat moeilijk contact maakt, niet communicatief is en eenzijdig gericht. Voor al deze leerlingtypen hebben ze een overzicht gemaakt met daarin de beschrijving van hoe de docent dit type leerling ervaart, wat voor effect dit heeft op de docent en welke strategieën er toegepast kunnen worden. Bij dit laatste onderdeel wordt ook gebruikt gemaakt van het instrument Classroom Strategy Study van Brophy (Brophy, 1996). Brophy spreekt ook net als Hattie (2003) over expertleraren die zich er van bewust zijn hoe zij hun handelen het best kunnen afstemmen op het gedrag van een leerling.

Daarnaast wordt beschreven wat een praktijkonderzoek heeft opgeleverd. Beschreven staat wat deze experts in de praktijk voor strategieën hebben toegepast. Deze experts worden dan praktijkexperts genoemd (Wolf & Beukering, 2009). In beide onderdelen wordt duidelijk dat de schrijvers het heel belangrijk vinden dat de interactie tussen docent en leerling de kern is om goede begeleiding te kunnen geven.

2.2.3 Specifieke behoeften

Leerlingen in onze zorgklas hebben specifieke onderwijsbehoeften. Deze onderwijsbehoeften zijn niet los te zien van hun diagnose. In de literatuur zijn een aantal schrijvers meer op de specifieke behoeften van leerlingen ingegaan en geven praktische aanwijzingen voor de begeleiding van deze leerlingen.

De Bruin (2004) geeft aan hoe het best tegemoet gekomen kan worden aan de behoeften van leerlingen met autisme. Ze geeft aan de hand van vijf woorden aan hoe leerlingen met autisme het best begeleid kunnen worden.

Deze vijf kernwoorden zijn:

- waar
- wie
- wat
- hoe
- wanneer.

Als deze vijf onderdelen duidelijk zijn voor een leerling met autisme, kom je in de begeleiding verder. Deze onderdelen kunnen alleen goed gebruikt worden als er een goede interactie en relatie is tussen docent en leerling (Bruin, 2004).

Leenders en Clijssen (2006) geven praktische tips voor docenten om te kunnen werken aan een goed klassenklimaat, ook als er leerlingen met autisme in de klas zitten. Duidelijkheid geven en goed voorbereiden van deze leerlingen zijn begrippen die centraal staan in de begeleiding van deze leerlingen. Daarnaast pleiten zij voor openheid naar de andere klasgenoten (Leenders en Clijssen, 2006).

Van Lieshout (2009) geeft ook praktische tips in het omgaan met leerlingen die een andere diagnose hebben, zoals o.a. leerlingen met ADHD of ADD. Overlappende handreikingen met leerlingen met autisme zijn te vinden in:

- het bieden van structuur
- duidelijkheid
- voorbereiden
- eenduidig spreken (niet voor tweeërlei uitleg vatbaar).

Deze handreikingen vormen de basis voor het werk van de docent in onze zorgklas (Lieshout, 2009).

2.3 Docent

In paragraaf 2.2 komt steeds meer naar voren dat de docent een belangrijke rol speelt. In dit gedeelte wordt verder ingegaan op de rol van de docent en wat de rollen zijn van de docent in het begeleiden van leerlingen met speciale onderwijsbehoeften.

Kargin, Guldenoglu en Sahin (2010) bespreken de rol van de docent. Ze besteden aandacht aan de docent die te maken krijgt met leerlingen die speciale onderwijsbehoeften hebben. De schrijvers hebben onderzocht hoe leraren hun klassenmanagement aanpassen aan deze leerlingen. Zij onderscheiden mogelijke aanpassingen die gedaan kunnen worden. Ze onderscheiden o.a. fysieke aanpassingen, procesgerichte aanpassingen, aanpassingen in het educatieve vlak. Zij concluderen dat leraren de fysieke aanpassing van het lokaal de makkelijkste vinden. Daar maken ze zich sterk voor. Veel moeilijker vinden zij het om aanpassingen in het procesgerichte gebied te maken. Dit komt omdat docenten dan doelgericht moeten blijven werken. De schrijvers komen tot de conclusie dat er in het begin wel aanpassingen gedaan worden op dit vlak maar dat vervolgens snel op de bekende manier gewerkt gaat worden. Dit proces zien ze ook als het gaat om de educatieve aanpassingen in de les. Hoewel docenten aangeven deze aanpassingen heel belangrijk te vinden, komen ze hier nog niet erg veel verder mee (Kargin et al, 2010).

Richards (2010) gaat in op de vraag of docenten wel enthousiast te krijgen zijn om te werken met leerlingen die speciale onderwijsbehoeften hebben. In dit artikel is te lezen dat docenten enthousiast te krijgen zijn om te gaan werken met leerlingen die speciale begeleiding nodig hebben. In dit artikel staat een beschrijving van een project waarin jonge, nog niet afgestudeerde docenten, stage lopen in een omgeving waar gewerkt wordt met leerlingen die speciale onderwijsbehoeften hebben. De deelnemers vonden het een interessant project en in de eindconclusie staat dat zij enthousiast waren over hun ervaringen met het werken en begeleiden van deze leerlingen. Door ervaring op te doen, leren docenten vaardigheden die zij kunnen gebruiken in hun lessen. Het is voor de docenten moeilijk om tijd te vinden om kennis te laten maken met de vormen van begeleiding. Ook komt in het artikel naar voren dat het niet na te gaan is hoe lang docenten kennis zouden moeten maken met de vormen van begeleiding van leerlingen met speciale onderwijsbehoeften om deze vormen goed in praktijk te brengen in hun werk (Richards, 2010).

Dat de invloed van de docent heel belangrijk is op de leerresultaten wordt ook aangegeven in het artikel van Hattie (2003). In dit artikel wordt gewezen op het effect van feedback, de kwaliteit van de instructie en het hebben van hoge verwachtingen bij de docenten. Er wordt uitgelegd wat het verschil is tussen expert leerkrachten en ervaren leerkrachten. Daarbij richten expert leerkrachten zich in hun handelen op:

- probleemoplossend bezig zijn
- plannen
- anticiperen op reacties van leerlingen en eigen handelen
- klassenklimaat
- multidisciplinaire probleembenadering (Hattie, 2003).

De rol van de docent is dus erg belangrijk. Net zo belangrijk is het om docenten enthousiast te krijgen en dat ze hulp nodig hebben om hun begeleiding goed vorm te kunnen geven. Pameijer, Van Beukering en De Lange (2009) geven belangrijke mogelijkheden voor docenten om hun begeleiding te kunnen verbeteren. Zij laten in hun boek over het Handelingsgericht werken zien dat de rol van de

leerling belangrijk is. Zij benadrukken dat er meer succes in de begeleiding van een leerling te halen is als de leerling bij het maken van begeleidingsplannen en het bepalen van het doel betrokken wordt. Handelingsgericht werken kan alleen goed tot zijn recht komen als alle betrokkenen deelnemen. Zo geven zij ook een belangrijke plaats aan de ouders in het begeleidingsproces (Pameijer et al., 2009). Harmin en Toth (2006) vertellen dat een leerling pas goed te motiveren is als de docent goed contact heeft met de leerling. Alleen door een goede interactie waarin de leerling ervaart dat een docent hoge verwachtingen van hem heeft, zal een leerling gemotiveerd zijn om te gaan leren en komt een leerling tot betere prestaties.

Voor deze interactie zijn volgens de schrijvers vijf aspecten belangrijk:

- waardering
- energie
- zelfregeling
- gemeenschappelijkheid
- bewustzijn.

Voor dit onderzoek is het daarom belangrijk gericht te zijn op wat docenten doen om de sociaal emotionele ontwikkeling van de leerlingen te stimuleren en te ondersteunen en het creëren van een veilige werksfeer die bevorderend werkt voor het welzijn van de leerlingen (Bateman en Golly, 2008; Harmin en Toth, 2006).

2.3.1 Docentvaardigheden

Het onderzoek wil zich richten op de docentvaardigheden. Hiervoor zijn twee publicaties interessant en worden hieronder met elkaar vergeleken. Marzano en Miedema (2005) en Slooter (2009) hebben allebei de docent als centraal onderwerp in hun publicaties.

Marzano en Miedema (2005) benaderen het onderwerp van de docent vooral vanuit het leren leren. Zij benaderen de rol van de docent vooral vanuit het didactisch perspectief. Leren in vijf dimensies geeft een vijftal aspecten waardoor de leerling beter gaat leren. Daarin is de rol van de docent van wezenlijk belang.

De vijf dimensies zijn als volgt gedefinieerd:

1. Motivatie
2. Nieuwe kennis verwerven en integreren
3. Bestaande kennis verbreden en verdiepen
4. Onderzoek doen
5. Reflectie

Over de relatie van deze dimensies wordt gezegd dat deze niet lineair zijn. Dat betekent dat ze niet altijd in deze volgorde gebruikt worden en dat na de tweede dimensie altijd de derde komt. In de meeste lessen zullen de dimensies invloed op elkaar hebben. Als de leerling gemotiveerd is, zal hij eerst met nieuwe kennis aan de slag gaan. Door daar mee bezig te zijn, wordt de kennis al verbreed en verdiept. Het doel is kennis te gebruiken, maar bij het gebruiken van de kennis wordt de kennis ook weer verdiept en wordt vaak nieuwe kennis weer verworven of gemaakt. Het model leren in vijf dimensies wil de docent helpen inzicht te krijgen in wat leren nu eigenlijk is. Om dit inzicht te krijgen is het nodig de verschillende aspecten te onderkennen en welke interactie er in het leren plaatsvindt. Belangrijk vinden zij dat de leerling leert te leren en leert te denken; dat vinden zij een voorwaarde voor de actieve en zelfstandige leerling (Marzano e.a., 2005).

De docent speelt hierin een belangrijke rol. De docent gebruikt het model van het leren in vijf dimensies als basis voor het maken van lessen, bij leerplanontwikkeling en toetsing. Het geeft een moderne didactiek voor het voortgezet onderwijs. Tegelijk is dit ook de beperking van dit boek. Het richt zich vooral op de didactiek. Een docent is meer dan alleen didacticus. Hij heeft nog meer rollen in het uitoefenen van zijn vak en het uitvoeren van een goede begeleiding.

Slooter (2009) geeft meer duidelijkheid over de verschillende rollen die een docent heeft. Zij heeft het over de vijf rollen van de leraar. Die vijf rollen zijn: de gastheer, de presentator, de didacticus, de

pedagoog en de afsluiter. Net als bij Van der Wolf en Van Beukering (2009), Hattie (2003) en Marzano (2005) geeft Slooter (2009) aan dat de leraar het meeste effect heeft op het leren van leerlingen. Wil een leraar echt effectief bezig zijn in de les dan zou het goed zijn dat de leraar zich bewust is van de vijf rollen. Het opsplitsen van het leraarschap in rollen maakt het voor docenten makkelijker om het eigen functioneren te diagnosticeren. De docent kan dan kijken welke rol bij hem nog verder ontwikkeld kan worden. In elke rol gaat het altijd om de interactie tussen leraar en leerling. Elke leraar moet onderkennen wat hun gedrag voor de klas oproept. Het kunnen reflecteren is voor een docent erg belangrijk en voor het werken met leerlingen met speciale onderwijsbehoeften eigenlijk een verplichting. Een docent die zich bewust is van het effect van zijn gedrag op het gedrag van de leerlingen leert snel en is in staat om zijn gedrag aan te passen (Slooter, 2009). Alleen op deze manier is het mogelijk om op een goede manier de begeleiding vorm te geven die leerlingen met speciale onderwijsbehoeften nodig hebben.

Hieronder volgt een korte typering van elke rol.

- **De gastheer**

Het gastheerschap is een heel belangrijke rol. Deze rol vindt plaats aan het begin van de les. Hier ontstaat het contact, de interactie, tussen docent en leerling. Dat contact is bepalend voor het vervolg van de les. In deze rol van gastheer spelen de competenties afstemmen op leerlingen en beroepshouding een belangrijke rol.

- **De presentator**

Na de rol van de gastheer is het nodig dat de docent de aandacht van de leerlingen krijgt en vasthoudt. Deze rol wordt de presentator genoemd omdat hij er op dat moment voor zorgt dat de leerlingen naar hem gaan luisteren. Deze fase is belangrijk om dat de docent dan kan laten zien dat hij in de les de leider is en dat hij de verantwoordelijkheid heeft om voor een goede en veilige sfeer te zorgen tijdens de les. In deze rol spelen overtuigen, presenteren en mondeling communiceren een belangrijke competentie.

- **De didacticus**

In de rol van didacticus is de docent bezig met de leerstof van de les. Hij zoekt hierbij de juiste afstemming van de leerstof, de passende instructie en de meest effectieve werkvorm. De docent is hierin vooral vakinhoudelijk bezig. De competenties die van de docent verwacht worden liggen vooral op het vlak van de didactiek. Hierbij kan gedacht worden aan onder andere gedifferentieerd werken, effectieve instructie, zelfstandig werken, afstemmen op leerlingen enz.

- **De pedagoog**

De rol van de pedagoog is niet afhankelijk van een bepaalde fase in de les. Deze rol komt voor in alle andere rollen. Het heeft vooral te maken met het creëren van een veilig klimaat voor de leerlingen. Dat doet de docent door een positieve benadering van de leerlingen. Dat houdt wel in dat ongewenst gedrag en overtredingen gecorrigeerd worden op een passende manier. In deze rol hanteert de docent vooral de volgende competenties: pedagogisch handelen, aanpassingsvermogen, luisteren flexibiliteit en sensitiviteit.

- **De afsluiter**

In de rol van afsluiter betreft de docent de leerlingen bij het eind van de les om terug te kijken naar de les. Hij betreft hen bij het proces en de inhoud van de les. Daarnaast hoort bij deze rol ook het afscheid nemen, het rustig verlaten van het lokaal en het netjes achterlaten van het lokaal. Deze rol wordt door leerlingen erg gewaardeerd. Ze krijgen duidelijkheid over de rode draad van de les. Ook is dit de gelegenheid om met de leerlingen eens terug te kijken op wat ze gedaan hebben en hoe zij met de activiteiten om gegaan zijn. Bij deze rol zijn dezelfde competenties die genoemd zijn bij de pedagoog belangrijk (Slooter, 2009).

Het onderzoek zal deze rollen als basis nemen om de docentvaardigheden in beeld te krijgen.

2.4 Welke docentvaardigheden zijn nodig om in een zorgklas te kunnen werken

Het antwoord zoeken op de eerste onderzoeksvraag wordt vooral in de literatuur gevonden. De literatuur geeft aan dat de rol van de docent voor de begeleiding en de ontwikkeling van de leerlingen heel belangrijk is. Voor deze rol moet veel aandacht zijn om de docent naar expert niveau

te krijgen. Hattie (2003) heeft als centraal thema “De docent doet er toe”. In de nieuwe didactiek van Marzano en Miedema (2005) speelt de docent een centrale rol in het vernieuwen van het aanbieden van de leerstof en vooral in het stimuleren van het denkproces bij de leerlingen.

Verhelderend was de verdeling in de vijf rollen van Sloomer (2009). Wat vooral aansprak waren de rollen van gastheer en afsluiter die Sloomer (2009) beschreef. De rol van gastheer is van wezenlijk belang voor het werken met leerlingen die speciale onderwijsbehoeften hebben. In deze rol ligt de mogelijkheid om de interactie tussen docent en leerling goede invulling te geven en ligt het begin van het creëren van een goede werksfeer.

Over de rol van de didacticus wordt door Van der Wolf en Van Beukering (2009) benoemd als van wezenlijk belang. Voor deze rol is het nodig om kennis te hebben van de specifieke onderwijsbehoeften van de leerlingen in een zorgklas. De literatuur geeft bruikbare handreikingen om inhoud te geven aan deze rol (Bruin, 2004; Leenders en Clijssen, 2006; Lieshout, 2009). Centraal staan dan het bieden van structuur, duidelijkheid, voorbereiden, eenduidig spreken (niet voor tweërlei uitleg vatbaar).

Dat een docent pedagoog is, is niet nieuw en wordt door verschillende schrijvers onderkend (Wolf & Van Beukering, 2009; Marzano & Miedema, 2005). Voor het werken in de zorgklas is het creëren van een veilige en goede werksfeer de basis om de begeleiding goed uit te kunnen voeren. Als de leerlingen zich veilig voelen en gewaardeerd voelen zullen ze gemotiveerd zijn om aan het werk te gaan (Bateman en Golly, 2008; Harmin en Toth, 2006).

De laatste rol van de docent, de afsluiter, is voor de leerlingen in de zorgklas een heel belangrijke. De Bruin (2004) laat in de 5 aspecten in begeleiding van leerlingen met autisme zien dat er aandacht moet zijn voor duidelijkheid in het maken van afspraken en tijd om een activiteit af te sluiten. Als dit niet gebeurt, blijven leerlingen met hun gedachten bezig met wat in een vorig les nog aan de orde was. Een docent die goed aan structuur en planning wil werken, moet zorgen voor een goede afsluiting van de les door overzicht te geven van wat er in de les is geleerd en wat de afspraken voor de volgende les zijn (Leenders en Clijssen, 2006; Lieshout, 2009).

De school zou er goed aan doen door de docenten deze rollen onder de aandacht te brengen. Sloomer (2009) geeft concrete mogelijkheden om met docenten hierover in gesprek te gaan. Ook voor de docenten zitten er concrete adviezen en strategieën bij.

Hoofdstuk 3 Verantwoording onderzoekopzet

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe het onderzoek is opgezet. In paragraaf 3.1 wordt duidelijk gemaakt welke doelgroepen er bij dit onderzoek betrokken zijn. Paragraaf 3.2 beschrijft de strategie die gekozen is in dit onderzoek. In paragraaf 3.3 wordt beschreven hoe de data voor dit onderzoek worden verzameld en welke instrumenten hiervoor worden ingezet. In paragraaf 3.4 staat hoe er gecommuniceerd gaat worden met de betrokkenen. Tenslotte wordt in paragraaf 3.5 verantwoording afgelegd over de validiteit van dit onderzoek.

3.1 Doelgroepen onderzoek

Bij dit onderzoek zijn een aantal doelgroepen betrokken. Aan de zorgklassen wordt door 11 docenten lesgegeven, waarvan één docenten de onderzoeker is. Dat betekent dat in dit onderzoek 10 docenten (N=10) betrokken zijn.

Om het onderzoek zo objectief mogelijk vorm te geven worden de leerlingen bij het onderzoek betrokken. In klas 1 zitten 16 leerlingen en in klas 2 zitten 18 leerlingen. Voor het onderzoek worden dus 34 leerlingen (N=34) benaderd worden. Zij vullen de vragenlijst op school in.

De ouders/ verzorgers worden gevraagd met hun kind de vragenlijst in te vullen. Dit wordt gedaan om antwoord te krijgen op de deelvraag die gaat over wat de ouders merken van de begeleiding. Er zijn 34 ouders/ verzorgers (N=34) betrokken bij het onderzoek.

3.2 Onderzoeksstrategie

In paragraaf 2.4 is vanuit de literatuur antwoord gegeven op de eerste onderzoeksvraag. Om antwoord te krijgen op de andere onderzoeks- en deelvragen is gekozen om de doelgroepen te vragen een vragenlijst in te vullen. Het onderzoek richt zich op het verkrijgen van informatie over hoe de docenten op dit moment vorm geven aan hun begeleiding in de les en wat hun ondersteuningsbehoeften zijn.

De verantwoordelijke locatiedirecteur is op de hoogte van het onderzoek. Hij heeft toestemming gegeven om dit onderzoek te laten uitvoeren. Docenten hebben hun medewerking toegezegd. Ook voor het uitvoeren van een observatie is toestemming gegeven.

De ouders wordt gevraagd om de vragenlijst samen met hun kind in te vullen. Op deze manier zijn de ouders in gesprek met hun kind over de begeleiding in de les. Er kan dan gekeken worden of er verschil te zien is tussen wat leerlingen op school invullen en wat zij thuis invullen.

De observaties zullen worden gedaan door studenten die Pedagogiek studeren en die bij op de onderzoeksschool stage lopen. Naast dat zij op deze manier gegevens verzamelen over de geobserveerde lessen, kunnen zij ook een kritische feedback geven op de bruikbaarheid en de inhoud van dit instrument. Er wordt bij vijf willekeurige docenten geobserveerd (N=5).

3.3 Instrumenten en dataverzameling

Voor het onderzoek is gekozen voor het werken met vragenlijsten. Deze lijsten zijn gebaseerd op de rollen van de docent (Slooter, 2009). Bij de vraagstelling in de vragenlijsten komen ook aspecten naar voren die te maken hebben met de specifieke onderwijsbehoeften van leerlingen in de zorgklas (bijlage 1). De volgende onderdelen zijn onderdelen die tegemoet komen aan de onderwijsbehoeften van de leerlingen in de zorgklas:

- het aangeven van het doel en de inhoud bij de start van de les
- het geven van feedback tijdens het werken
- het gebruik maken van een korte uitleg
- het hanteren van de regels en het daarbij rekening houden met wat de leerling kan
- het op tijd afsluiten van de les zodat er tijd is om de agenda in te vullen
- het afsluiten door evaluatie met de leerlingen
- het geven van een samenvatting of overzicht van de gegeven les (Bruin, 2004; Leenders en Clijssen, 2006; Lieshout, 2009).

De leerlingen zullen een vragenlijst invullen. Deze vragenlijst is bijna identiek aan die van de docenten, maar de vragen zijn meer vanuit het perspectief van de leerling geformuleerd (bijlage 2). De ouders krijgen de vraag of zij de vragenlijst samen met hun kind willen invullen. Ook deze vragenlijst is gebaseerd op de vragenlijst van de leerlingen (bijlage 3). De observaties worden gedaan aan de hand van een observatielijst (bijlage 4). Deze observatielijst is gebaseerd op de rollen van de docent en de bijzondere onderwijsbehoeften van de leerlingen.

3.4 Communicatie

De docenten zullen voordat zij de vragenlijst krijgen op de hoogte gebracht worden van dit onderzoek. Dit gebeurt op een vergadering in mei, waarop ook gevraagd ingevulde vragenlijst binnen twee weken te retourneren. Zij ontvangen in juni de vragenlijst per mail en kunnen de ingevulde vragenlijst per mail weer terugsturen. Op deze vergadering zal ook gepeild worden bij welke docenten er geobserveerd kan worden.

De leerlingen krijgen na een korte uitleg de vragenlijst aan het begin van een les. Deze lijst is in ongeveer 15 minuten in te vullen. Het invullen van de vragenlijst zal in de eerste week van juni plaatsvinden. Hierbij wordt uitgelegd dat het om een onderzoek gaat.

De ouders krijgen in de tweede week van juni via de mail de vragenlijst toegestuurd. In de mail zal uitgelegd worden wat de bedoeling is van de vragenlijst. Ook zal daarin staan dat de leerlingen de vragen bekend voor zullen komen en dat ze verschillende vragen zullen herkennen van hun ingevulde vragenlijst.

De uitkomsten van het onderzoek zal aan het begin van het volgend cursusjaar gepresenteerd worden aan de locatiedirecteur. Samen met de teamleiders zal bekeken worden hoe de uitkomsten in het na- en bijscholingstraject past van de school. Daarna zullen de uitkomsten op een bijeenkomst van de docenten van de zorgklas toegelicht worden en aangegeven zal worden wat er met de uitkomsten gedaan wordt.

3.5 Validiteit en triangulatie

De onderzoeksvraag richt zich vooral op de docenten. Door met verschillende vragenlijsten te werken voor zowel docenten, leerlingen als ouders met leerlingen worden de gegevens voor dit onderzoek betrouwbaar (Harinck, 2010). Er is gezocht naar overlap in de vragenlijsten zodat de gegevens met elkaar vergeleken kunnen worden.

Op verschillende manieren wordt in dit onderzoek tegemoet gekomen aan de nodige triangulatie (Harinck, 2010). Aan de ene kant wordt dit gedaan door naast de docenten leerlingen en ouders als respondentgroepen te ondervragen. Daarnaast zorgt het gebruik van verschillende onderzoeksinstrumenten ervoor dat de informatie op verschillende manieren wordt ingewonnen. Ook wordt vanuit de literatuur informatie aangedragen voor de beantwoording van de onderzoeksvragen. Hierdoor worden de gevonden gegevens betrouwbaar.

Hoofdstuk 4 Resultaten van onderzoek

Dit hoofdstuk beschrijft de resultaten van het onderzoek. In paragraaf 4.1 staat beschreven hoe het onderzoek is verlopen.

Verder zal in dit hoofdstuk de resultaten van het onderzoek weergegeven worden die te maken hebben met de volgende onderzoeksvragen:

- Wat is er in de lessen te zien van de begeleiding die docenten geven? (paragraaf 4.2)
- Welke ondersteuningsbehoeften hebben docenten die in de zorgklassen werken? (paragraaf 4.3)

4.1 Respons

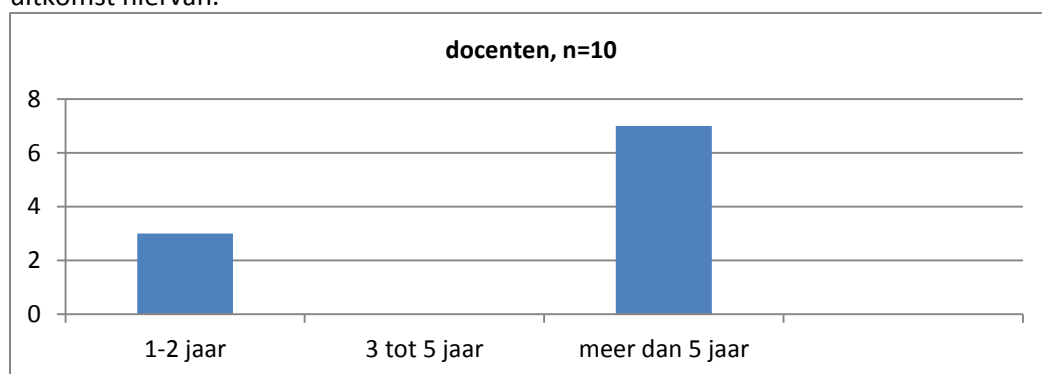
Er zijn 10 docenten die een vragenlijst hebben ontvangen. Alle docenten hebben een ingevulde vragenlijst geretourneerd (N=10).

In paragraaf 3.1 is vermeld dat er 34 leerlingen in de zorgklassen zitten. Tijdens het verzamelen van de gegevens waren 3 leerlingen ziek. Eén leerling vond het invullen van de lijst te moeilijk en heeft de lijst niet ingevuld. Dat betekent dat er 30 lijsten zijn ingevuld (N=30).

Alle ouders zijn benaderd met een mail waarin de vragenlijst is meegestuurd. Na de eerste termijn waren er 12 lijsten binnen. Vervolgens is er een herinneringsmail gestuurd waarop nog 3 lijsten zijn binnen gekomen. Na nog een keer een mail te hebben gestuurd, is er nog 1 lijst ontvangen. Dat betekent dat er in totaal 16 lijsten zijn geretourneerd (N=16).

4.1.1 Docenten

Aan de docenten is gevraagd hoe lang zij lesgeven aan de zorgklas. In onderstaand overzicht staat de uitkomst hiervan.

Grafiek 1 aantal jaren lesgeven in de zorgklas

In de vragenlijst is gevraagd hoe zij het lesgeven aan deze zorgklassen ervaren. Onderstaande tabel geeft hiervan een overzicht.

Keuze	Aantal docenten
boeiend	1
boeiend en zwaar	1
boeiend en intensief	1
boeiend en verrijking in mijn mogelijkheden als docent	1
boeiend, zwaar, zinvol en verrijking in mijn mogelijkheden als docent	2
boeiend, gemakkelijk, zinvol en verrijking in mijn mogelijkheden als docent	1
zwaar en een verrijking in mijn mogelijkheden als docent	1
zwaar, zinvol en verrijking in mijn mogelijkheden als docent	1
zinvol	1
Totaal	10

Tabel 1 beleving van docenten in lesgeven aan de zorgklas

4.2 Wat is er in de lessen te zien van de begeleiding die docenten geven

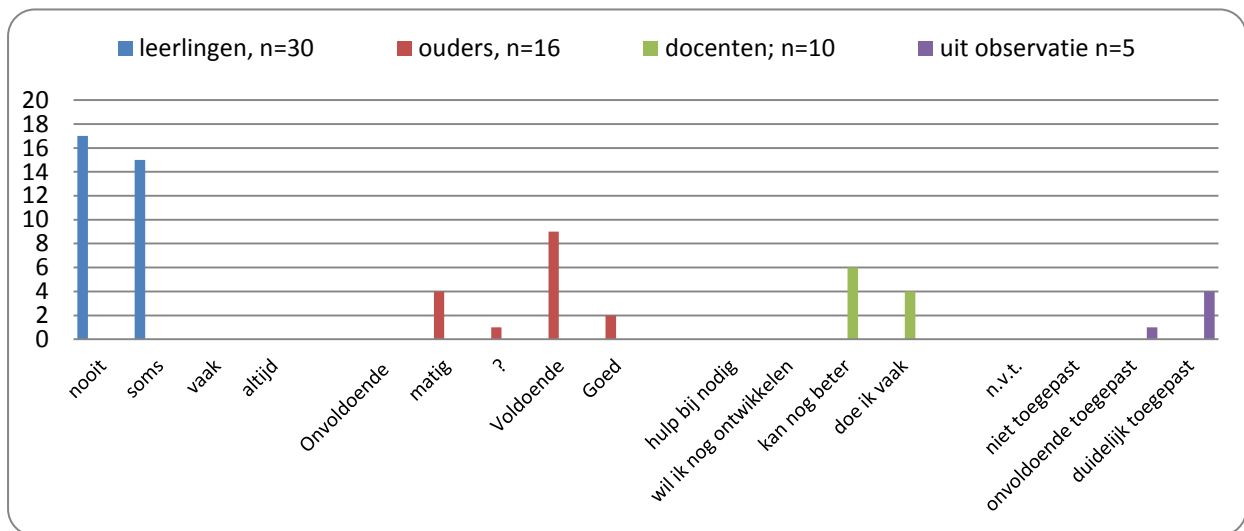
Deze onderzoeksvraag heeft veel ruimte gekregen in de vragenlijsten. De deelvragen van deze onderzoeksvraag als genoemd in paragraaf 1.2.2 zijn hierin meegenomen.

In de overzichten in deze paragraaf staan achtereenvolgens de uitkomsten van de vragenlijsten aan leerlingen, daarnaast leerlingen met ouders (in legenda aangeduid met ouders), vervolgens wat docenten hebben ingevuld en tenslotte wat er uit de observaties naar voren is gekomen. De observatie is in dit overzicht meegenomen om de informatie vanuit de docenten te vergelijken met wat er in de les te zien is. In paragraaf 3.2 is beschreven hoe de selectie van de te observeren docenten tot stand is gekomen.

De indeling van vragenlijsten is de basis voor de weergave van de uitkomsten.

4.2.1 De rol van gastheer

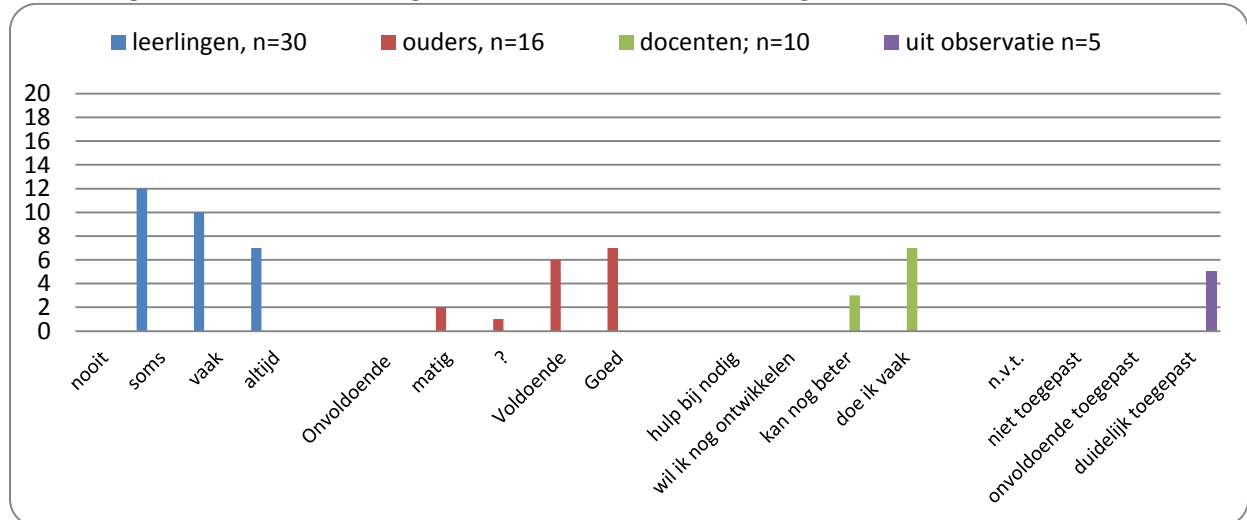
Voordat de les begint de docent een kort gesprekje met de leerling

Grafiek 2 gesprekje aangaan met leerling

De resultaten bij leerlingen en ouders zijn positiever dan de resultaten van de leerlingen bij het invullen op school. De docenten zijn over deze vraag verdeeld. Meer dan de helft vindt dat dit beter kan.

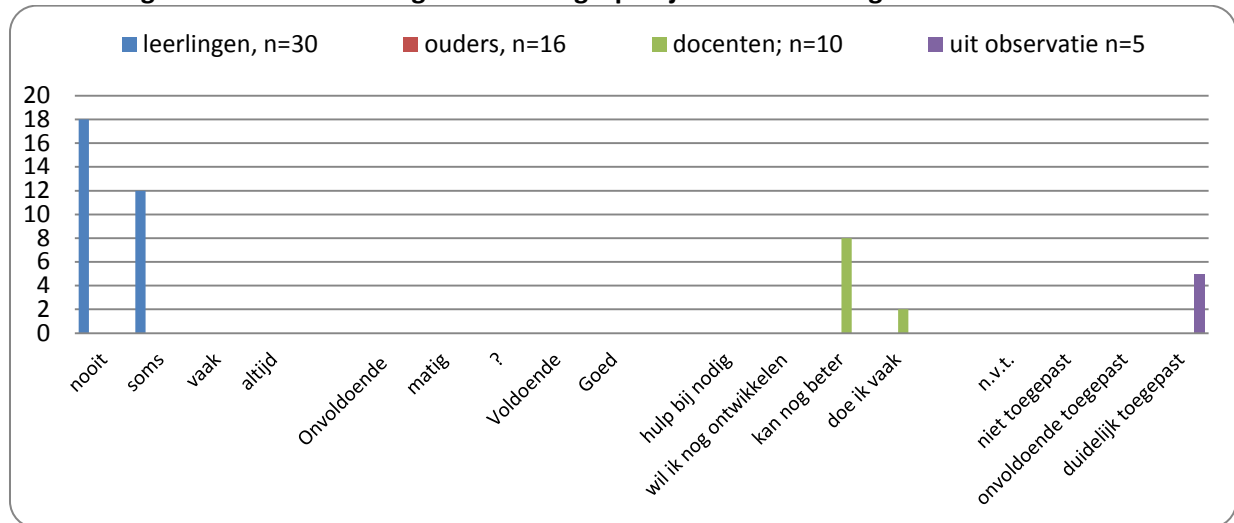
De leerling kan voordat de les begint even iets aan de docent vragen

Grafiek 3 leerling kan docent iets vragen

De leerlingen geven aan dat de docent voor de les bereid is om antwoord te geven op vragen. Ze kunnen hun vragen bij de docent kwijt. De docenten laten in hun reactie zien dat ook mogelijk is. Dit wordt door de observatie bevestigd.

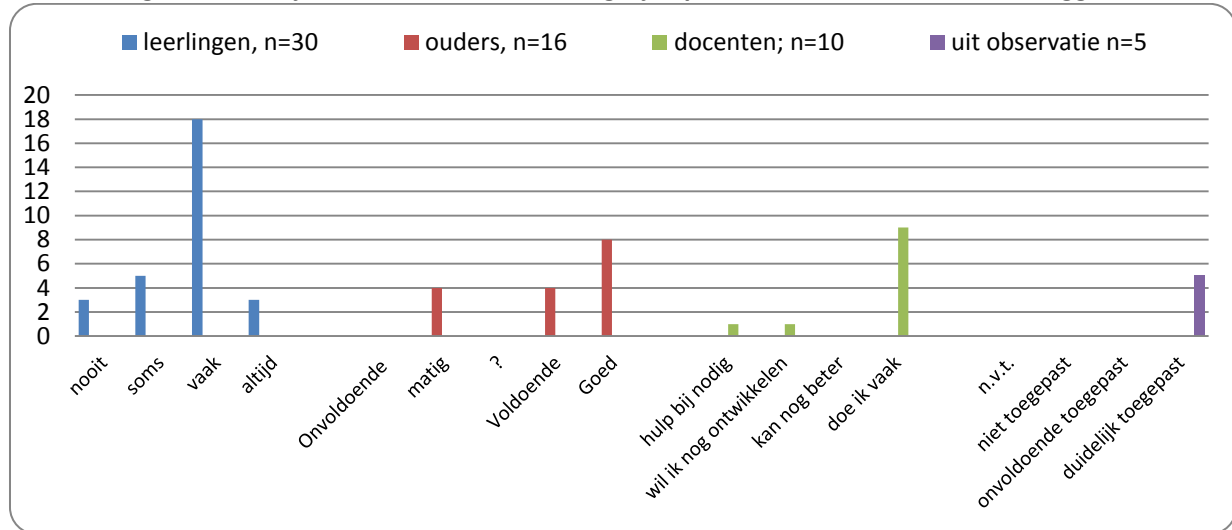
De docent gaat voordat de les begint een kort gesprekje met de leerling aan

Grafiek 4 docent gaat gesprek aan

De leerlingen merkten terecht op dat vraag 1 en 3 erg op elkaar lijken. De uitslag van beide vragen is bijna gelijk. In de vragenlijst aan de ouders is deze vraag weggelaten. De leerlingen geven aan geen initiatief te zien bij de docenten om een gesprekje aan te gaan. De docenten laten in hun reactie zien dat dit onderdeel beter kan. De observatiegegevens laten zien dat dit wel wordt toegepast door de geobserveerde docenten.

De docent geeft duidelijk aan wanneer de leerling zijn spullen voor de les moet klaarleggen

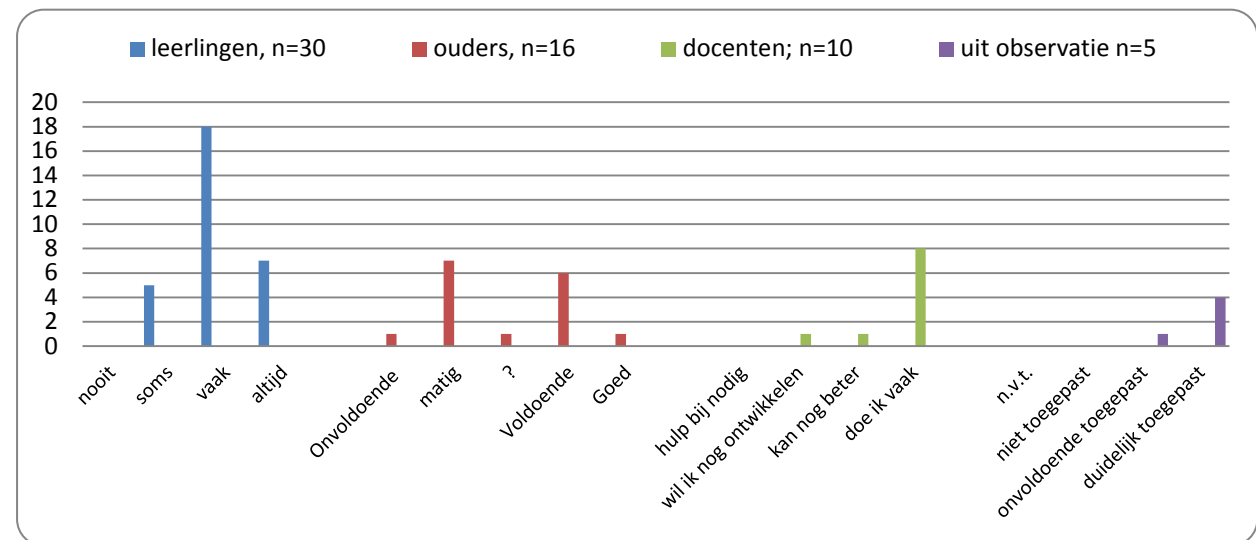

Grafiek 5 spullen klaar voor de les

Dat de docent duidelijk aangeeft wanneer de spullen klaar moeten liggen wordt door de meeste leerlingen als voldoende gezien. De meeste docenten geven aan dit altijd te doen. De docent die aangeeft dit nog te willen ontwikkelen, geeft ook aan hier hulp bij nodig te hebben.

4.2.2 De rol van presentator

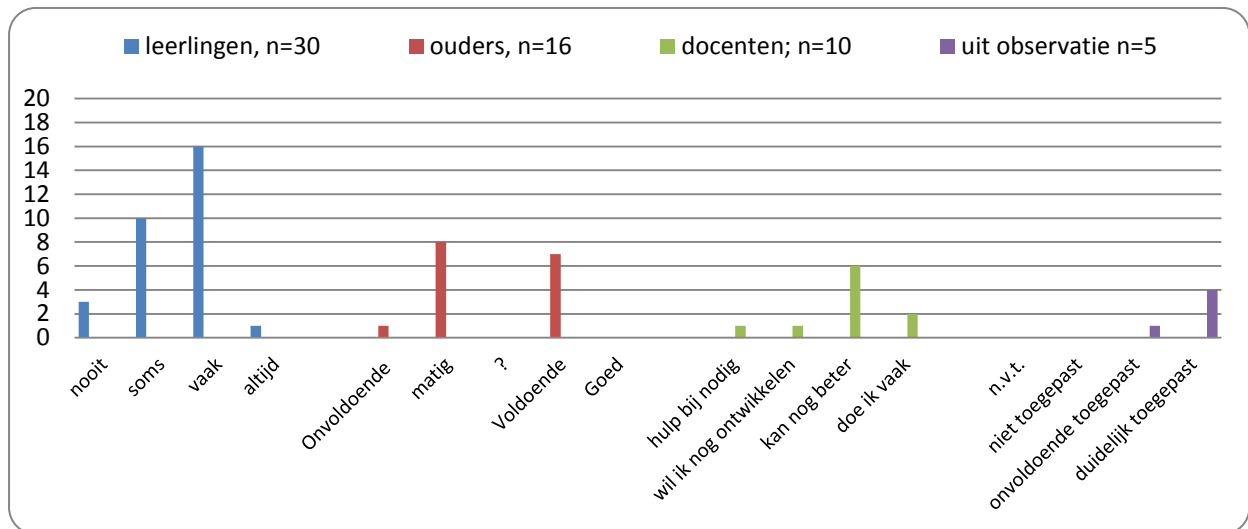
De docent geeft duidelijk aan wanneer hij met de les wil beginnen

Grafiek 6 start van de les

De start van de les is duidelijk. De resultaten uit de vragenlijst van ouders met leerling vertonen een negatiever beeld dan de resultaten uit de vragenlijst van de leerlingen uit de klas. De meerderheid van de docenten geeft aan dit onderdeel vaak te doen.

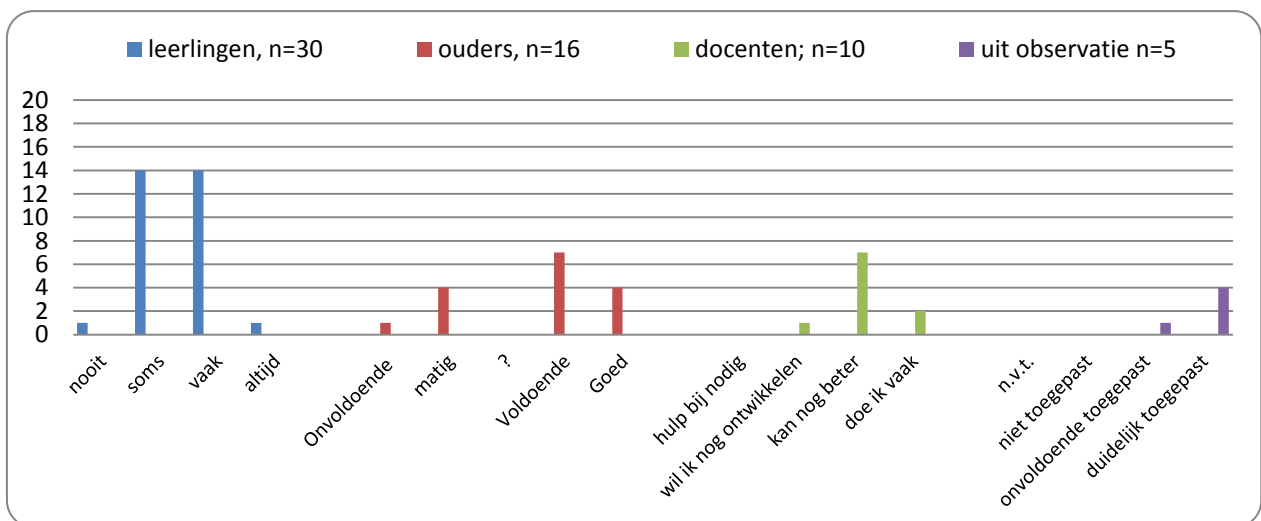
Bij de start van de les lukt het de docent om de aandacht van de leerlingen vast te houden

Grafiek 7 aandacht vasthouden tijdens start van de les

Bij deze vraag valt op dat het eerste deel van de grafiek een positiever beeld geeft dan het tweede. De meerderheid van de docenten geeft aan dat dit beter kan of nog verder wil ontwikkelen.

De docent vertelt aan het begin van de les wat het doel van de les is en wat we gaan doen

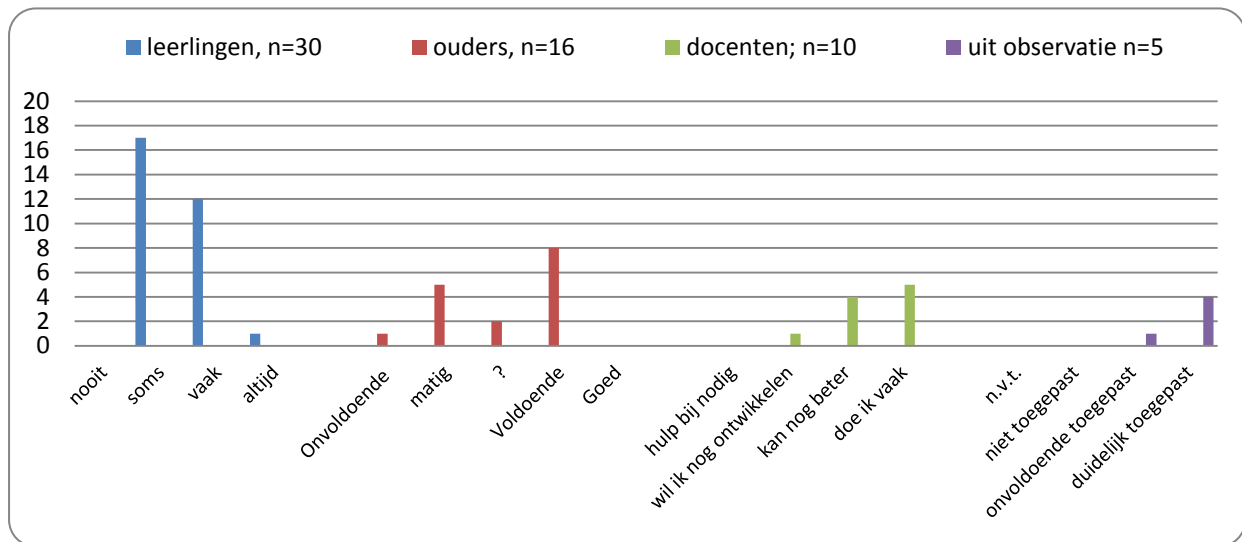

Grafiek 8 doel en inhoud vertellen

De leerlingen zijn bij deze vraag verdeeld. De ene helft vindt dat dit te weinig gedaan wordt en de andere helft is hier tevreden over. Zeven docenten vinden dat dit beter kan en één docent wil dit nog ontwikkelen. Uit de observatie is te halen dat vier docenten dit toepassen in hun les.

4.2.3 De rol van didacticus

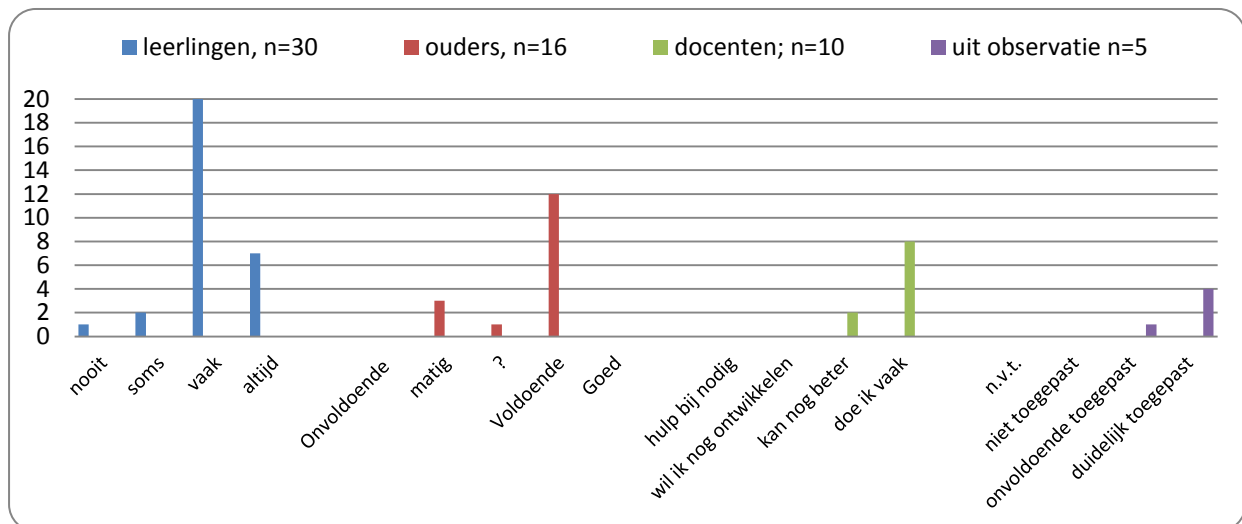
De docent legt wat we gaan doen duidelijk en kort uit

Grafiek 9 doel en inhoud van de les

Bij deze vraag zijn de leerlingen verdeeld. De ene helft vindt dit matig tot onvoldoende in de lessen aan de orde komt terwijl de andere helft dit voldoende vindt. Dit komt overeen met wat de docenten aangeven in hun antwoorden. De ene helft van de docenten zegt dit vaak te doen, de andere helft wil dit beter doen of nog ontwikkelen. De observatie bevestigt dit beeld.

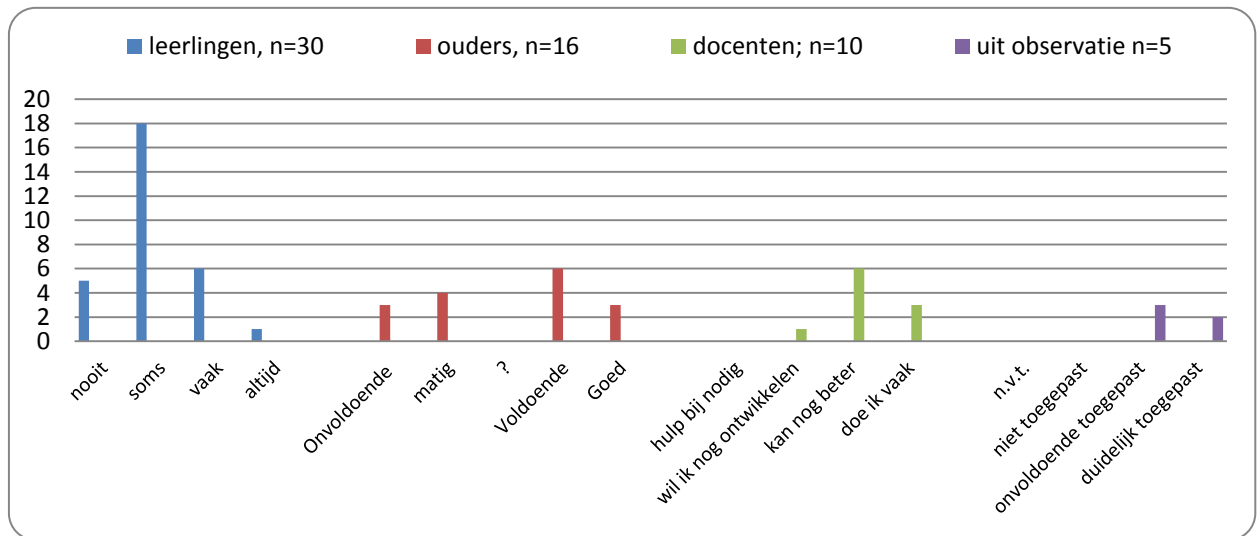
De docent zorgt ervoor dat de leerlingen na een korte uitleg aan het werk kunnen

Grafiek 10 na korte uitleg aan het werk

De leerlingen geven aan dat dit vaak en voldoende gebeurt. Dit komt overeen met wat de informatie van de docenten. Acht van de tien docenten geven aan dit te doen. De observatie bevestigt deze informatie.

Als de leerlingen met het werk bezig zijn, geeft de docent aanwijzingen om het werk goed te kunnen doen (positieve feedback)

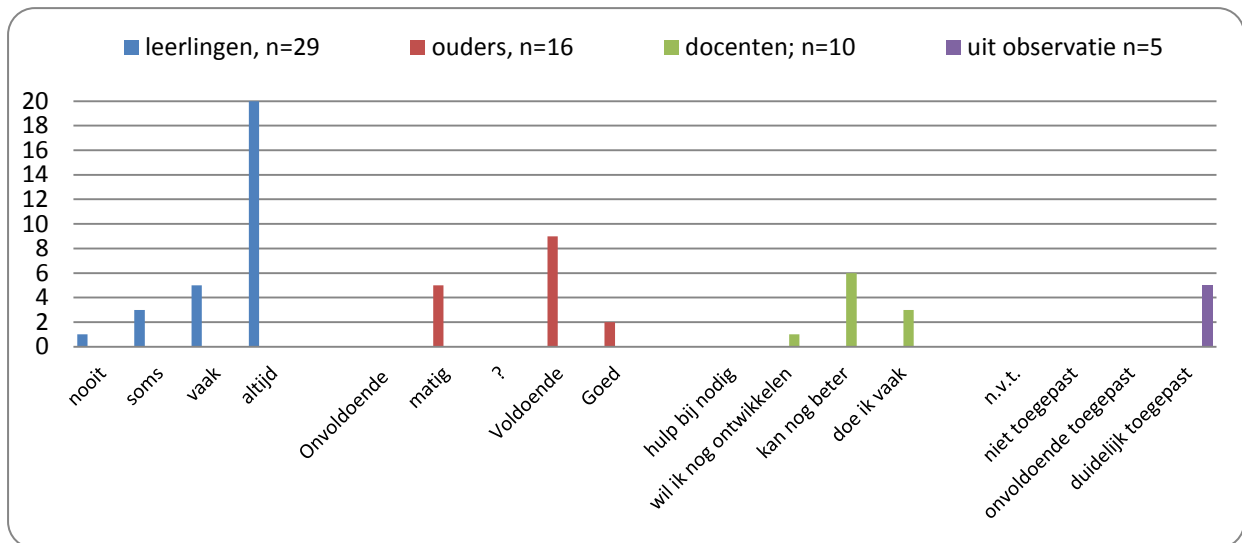

Grafiek 11 positieve feedback geven

Bij dit onderdeel is er een verschil te zien in wat de leerlingen op school invullen en wat ze thuis samen met ouders invullen. Op school zijn de leerlingen over dit onderdeel negatiever. Zes docenten geven aan dat dit wat hen betreft beter kan en één docent geeft aan dit te willen ontwikkelen. De observatie geeft aan dat het geven van aanwijzingen onvoldoende wordt toegepast.

4.2.4 De rol van pedagoog

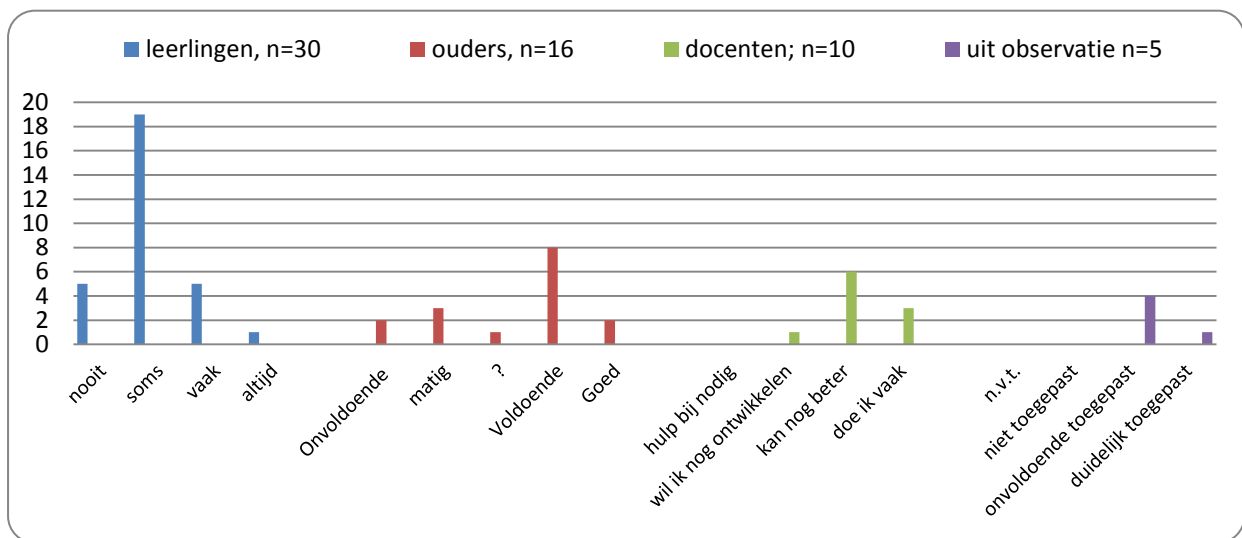
De leerling voelt zich veilig tijdens de lessen

Grafiek 12 veilig voelen in de les

Een aantal leerlingen geeft aan zich niet altijd veilig te voelen in de les. De docenten geven aan dat zij dit beter kunnen dan er nu gedaan wordt. Zes docenten geven aan dat dit beter kan en één docent geeft aan dit te willen ontwikkelen. Uit de observatie is te halen dat de docenten dit voldoende doen.

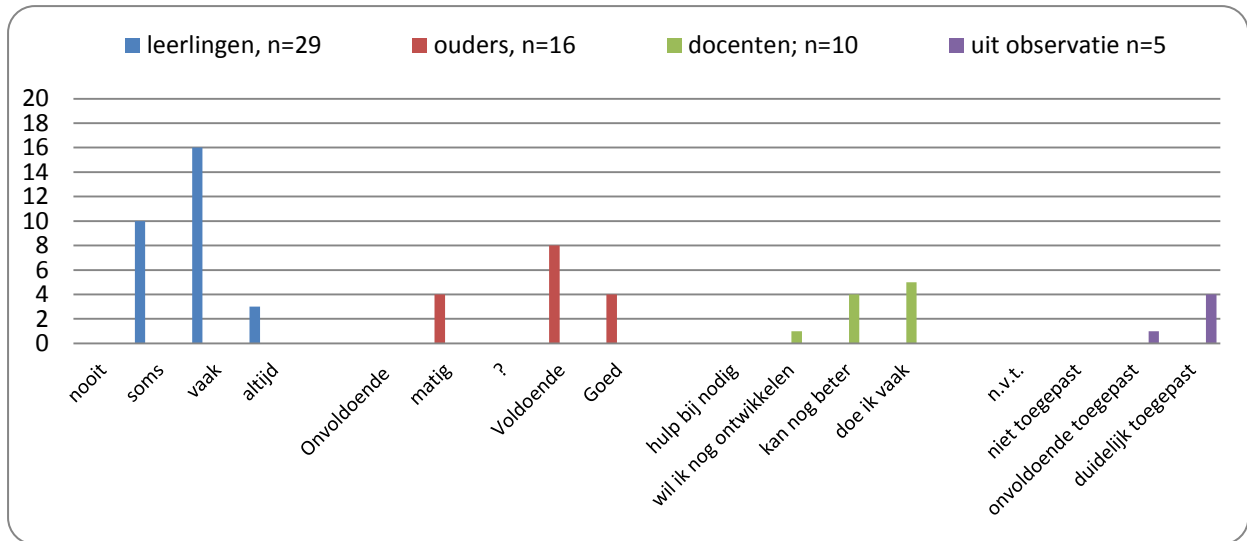
De docenten geven de leerlingen complimenten

Grafiek 13 complimenten geven

Als de leerlingen de vraag op school invullen geven ze een negatiever beeld dan als ze dit invullen met ouders. De docenten geven aan dat het complimenten geven beter kan. Zes van hen vindt dat dit beter kan en 1 docent wil dit ontwikkelen. De observatie bevestigt dit beeld.

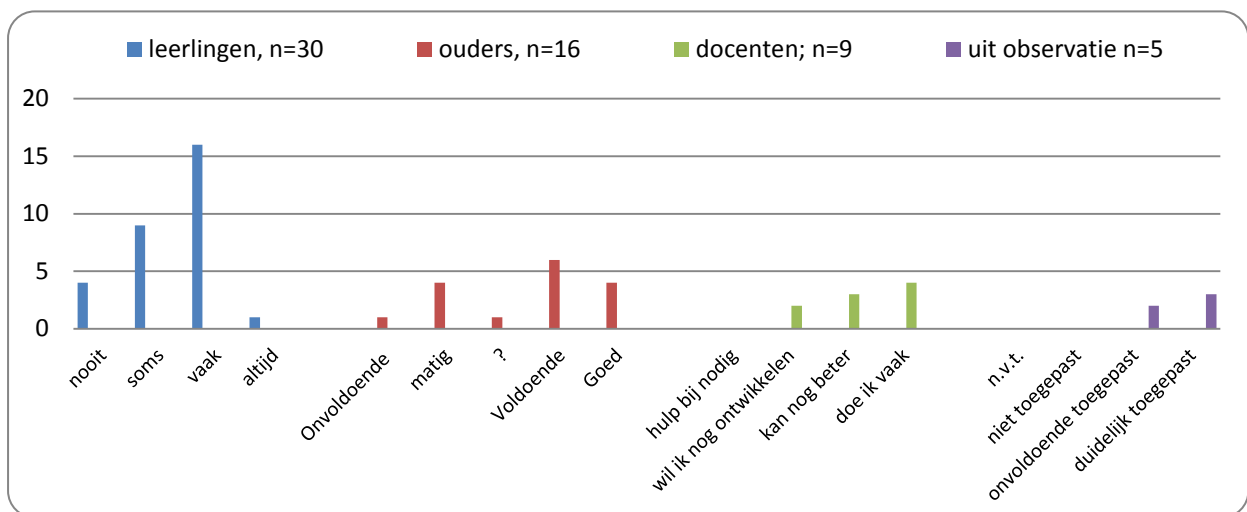
De docent houdt zich duidelijk aan de regels

Grafiek 14 regels hanteren

Deze vraag wordt door de meerderheid van de leerlingen als voldoende tot goed ervaren. De docenten zijn hier verdeeld over. De ene helft vindt dat dit gebeurt en de andere helft wil dit beter kunnen of ontwikkelen. De observatie geeft een positiever beeld.

De docent geeft de leerlingen de mogelijkheid om zelf mee te denken in de les

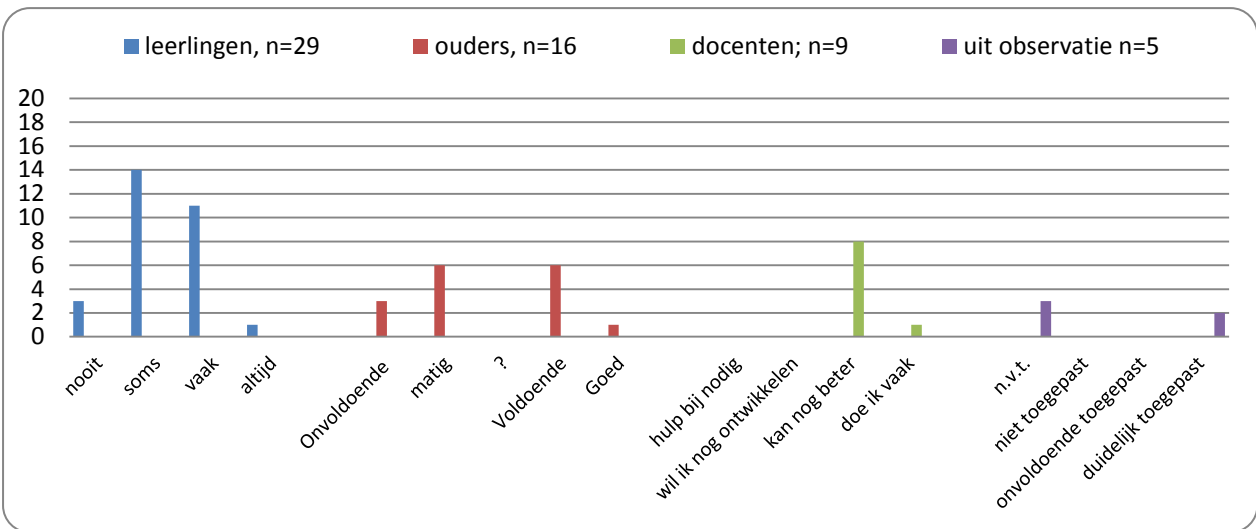

Grafiek 15 zelf meedenken in de les

Bij deze vraag zijn de leerlingen verdeeld. Iets meer dan de helft vindt dat dit voldoende tot goed gebeurt. De docenten zijn hierover negatiever. Vier van hen vindt dat ze dit toepassen in hun lessen. Zes van hen vindt dat dit beter kan of wil dit ontwikkelen. Uit de observatie is te halen dat tijdens de les drie docenten dit doen en 2 docenten niet.

4.2.5 De rol van afsluiter

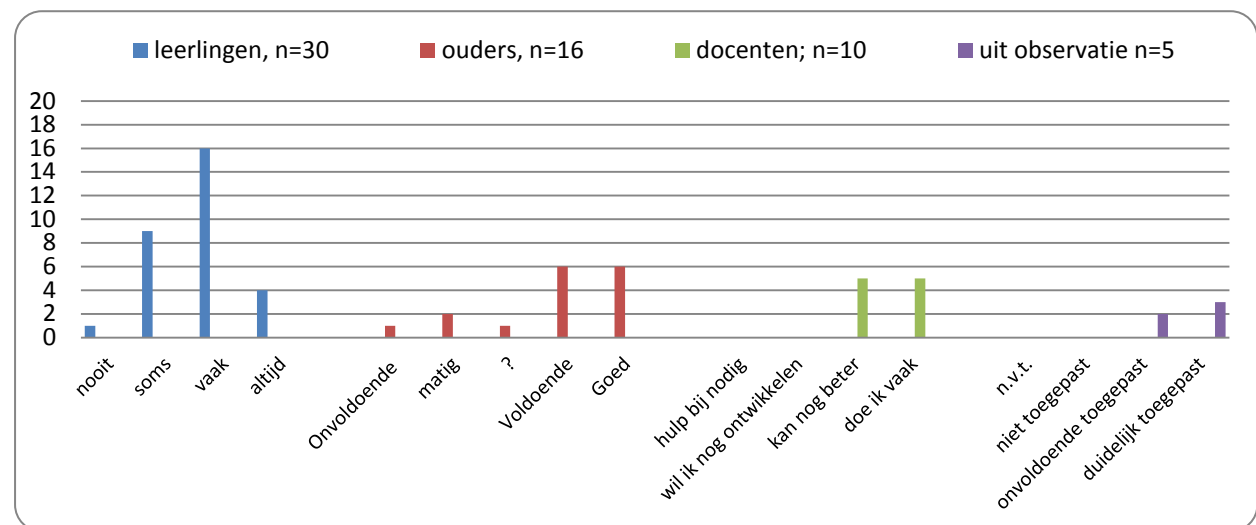
De docent sluit de les op tijd af zodat de leerlingen de agenda nog kunnen invullen

Grafiek 16 tijd om agenda in te vullen

Bij deze vraag valt op dat iets meer dan de helft van de leerlingen dit onvoldoende ervaart in de les. De docenten zijn hierin kritischer naar hun eigen handelen. Acht docenten vindt dat dit beter kan. Bij de observatie waren er drie lessen waarbij het invullen van de agenda niet van toepassing was.

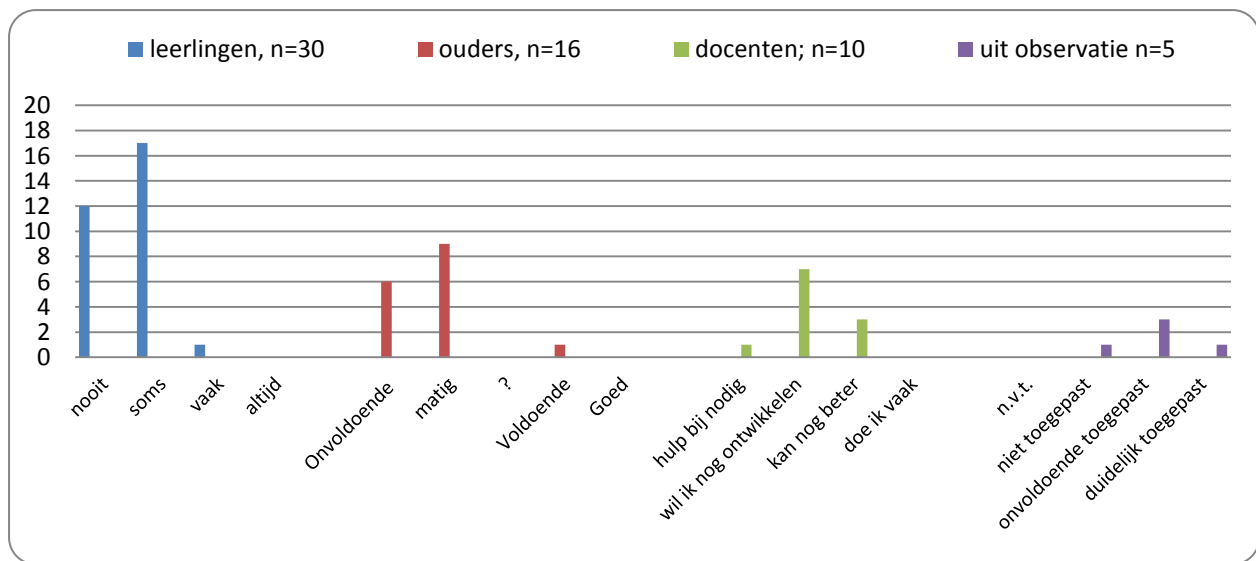
De docent geeft aan het eind van de les tijd om op te ruimen

Grafiek 17 tijd om op te ruimen

De leerlingen geven aan dat er tijd genoeg is om op te ruimen. De docenten zijn hierin verdeeld. De ene helft vindt dat dit vaak voorkomt in de les, de andere helft vindt dat dit beter kan. Dit wordt door de observatie bevestigd.

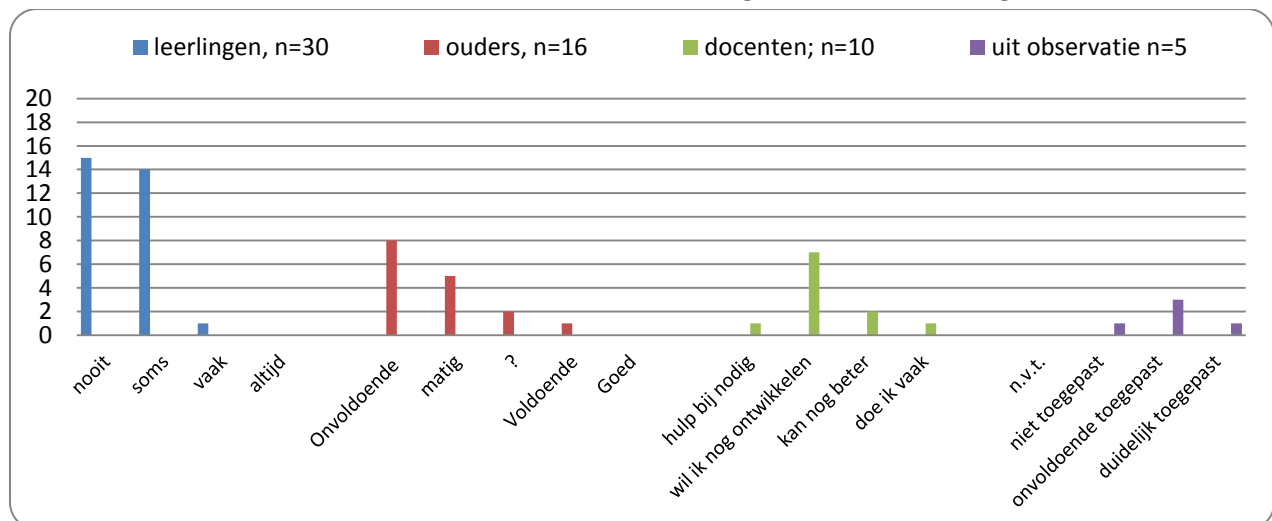
De docent bespreekt met de leerlingen hoe de les ging

Grafiek 18 evaluatie van de les

De leerlingen geven aan dat dit onderdeel nooit of soms gebeurt. Dit onderdeel komt bijna niet voor aan het eind van de les. Zeven docenten willen dit ontwikkelen en drie docenten vinden dat dit beter kan. Eén docent heeft naast dit wil ik ontwikkelen ook aangegeven hier hulp bij nodig te hebben. De observatie bevestigt de gegeven informatie van de docenten.

De docent vertelt aan het eind van de les kort wat de leerlingen in de les hebben geleerd

Grafiek 19 samenvatting van de les

De leerlingen geven aan dat dit onderdeel niet of nauwelijks voorkomt aan het eind van de les. De meerderheid van de docenten geeft aan hierin nog te willen ontwikkelen. Zeven docenten geven aan hierin te willen ontwikkelen, waarbij één docent aangeeft hier ook hulp bij nodig te hebben. Twee docenten vinden dat dit beter kan. De observatie bevestigt deze informatie.

4.3 Welke ondersteuningsbehoeften hebben docenten die aan de zorgklas lesgeven

Om deze onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden is ruimte gemaakt op zowel de vragenlijst aan de docenten als die van de leerlingen. Verder levert de observatie ook informatie voor de beantwoording van deze vraag.

4.3.1 Wat geven de docenten aan waar ze zich nog in willen ontwikkelen

Bij deze onderzoeksvraag hoort allereerst de deelvraag naar wat de docenten zelf aangeven waar ze zich nog in willen ontwikkelen. In paragraaf 4.2 staat in elke grafiek bij de docenten het onderdeel “wil ik nog ontwikkelen” of “heb ik hulp bij nodig”. In de vragenlijst is aan de docenten gevraagd hier een prioritering aan te geven. In onderstaande tabel is hiervan een overzicht gemaakt.

Onderdeel	Aantal keren genoemd
Evalueren van de les	6
Een overzicht of samenvatting van de les geven	3
Zorgen voor een veilige sfeer	3
Aandacht vasthouden tijdens de start van de les	2
Aandacht trekken van de leerlingen bij de start van de les	1
Na een korte uitleg leerlingen aan het werk zetten	1
Het hanteren van de regels met daarbij rekening houden met wat de leerling kan	1
De leerling zinvol commentaar geven op het werk	1
Het meenemen van de leerlingen in de verantwoordelijkheid voor de les	1
Een gesprekje aangaan met de leerlingen	1
Niets ingevuld	1

Tabel 2 ondersteuningsbehoeften docenten

Ook is aan docenten gevraagd of ze ideeën hebben over de vorm waarin ze hulp zouden willen hebben om het lesgeven en begeleiden van de zorgklassen beter te kunnen doen. Hierop zijn de volgende mogelijkheden gegeven:

Genoemde ideeën:	Aantal keren genoemd
Meer gezamenlijk overleg; met A.B.-er of intervisie	4
Meer kennis over de beperkingen van de leerlingen met daarbij de verschillen en overeenkomsten in beeld te krijgen	3
Inzicht krijgen in begeleiden van leerlingen met autisme door korte cursus	3
Meer handvatten om met de klas om te gaan	2
Problemen in de begeleiding met de klas doorspreken aan de hand van casus	2
Geen	2

Tabel 3 vorm van hulp

In de laatste vraag aan de docenten werd gevraagd naar andere opmerkingen die zij kwijt wilden. Samenvattend komen in die reacties nog een paar aspecten naar voren die niet genoemd zijn. Allereerst wordt er gewezen op het groepsproces. Daarin komt de vraag naar voren hoe docenten op een goede manier met de verschillende stoornissen en de daarbij behorende onderwijsbehoeften om moeten gaan zodat er in de groep een goede werksfeer ontstaat. Daarnaast wordt ook gewezen op het zoeken naar een goed evenwicht tussen tijd voor begeleiding van deze groep en andere werkverplichtingen (zoals het doorlopen van de verplichte stof). Er zijn naast deze kanttekeningen ook opmerkingen die heel positief over het werken in de zorgklas zijn, zoals het goed contact hebben met leerlingen uit deze zorgklassen (bijlage 5).

4.3.2 Wat geven leerlingen aan wat de onderwijsbehoeften zijn en waar docenten nog in kunnen ontwikkelen

Over deze deelvraag zijn in de vragenlijst twee vragen gesteld. De uitkomsten hiervan staan in onderstaande tabellen.

Wat heb jij nodig om goed te kunnen leren?

Gegeven reactie:	Aantal keren genoemd
Rust om mij heen	15
Concentratie en niet te druk	6
Aardige (goede)leraren	3
Betere vakken	2
Goede spullen	2
Weten wat ik moet doen	2
Docenten die meekijken en helpen	2
Alle antwoorden en betere lessen	1
Fun	1
Mijn eigen manier en niet altijd volgens de manier van de leraar	1
doornemen van de lesstof	1
Niets ingevuld	6

Tabel 4 onderwijsbehoeften van leerlingen

Hoe kan de docent jou daarbij helpen

Genoemde hulp	Aantal keren genoemd
Hij moet de klas stil houden/ orde houden	14
Duidelijke uitleg/ vragen beantwoorden	4
Aardig en rechtvaardig zijn	3
Duidelijk zeggen wat we moeten leren	2
Een ander lokaal/ werkruimte werken	2
Niet teveel met me bemoeien	2
Complimenten geven	2
Betere lessen geven	2
Hoelang we de tijd hebben	1
Zij kunnen niet helpen	1
De antwoorden geven; tekenen te schrappen	1
Niet te snel boos worden	1
Niets ingevuld	7

Tabel 5 gewenste ondersteuning

4.3.3 Wat geeft een observatie aan waarin docenten zich nog kunnen ontwikkelen

In paragraaf 4.2.1 is in alle grafieken weergegeven wat er op de verschillende onderdelen gescoord is. Als de onderdelen “onvoldoende toegepast” of “niet toegepast” gescoord worden, is dit een signaal voor het nog te ontwikkelen onderdeel voor de docenten. De onderdelen die tijdens de observatie deze score halen, zijn:

- positieve feedback geven op het werk van de leerling
- complimenten geven
- evalueren van de les
- een samenvatting of overzicht geven van de les.

In iets mindere mate is dit bij verantwoordelijkheid geven van de leerling voor de les.

Hoofdstuk 5 Conclusie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt een antwoord gegeven op de centrale onderzoeksvraag en de deelvragen van het onderzoek, te weten:

Hoe kan de school zicht krijgen op de vaardigheden van docenten die lesgeven in de zorgklas en wat zijn de ondersteuningsbehoeften van deze docenten?

- Welke docentvaardigheden zijn nodig om in een zorgklas te kunnen werken?
- Wat is er in de lessen te zien van de begeleiding die docenten geven?
- Welke ondersteuningsbehoeften hebben docenten die in de zorgklas werken?

Er zullen in dit hoofdstuk adviezen gegeven worden voor het managementteam van de onderzoeksschool over wat er met de uitkomsten van dit onderzoek gedaan kan worden.

De paragrafen 5.1 tot en met 5.3 zijn ingedeeld aan de hand van de onderzoeksvragen. In paragraaf 5.4 wordt een antwoord gegeven op de centrale onderzoeksvraag. In paragraaf 5.5 staan aanbevelingen beschreven voor het managementteam van de onderzoeksschool.

5.1 Welke docentvaardigheden zijn nodig om in een zorgklas te kunnen werken

De rol van de docent is erg belangrijk in het begeleiden en ontwikkelen van de leerling. Door verschillende auteurs wordt dit met nadruk in verschillende artikelen en boeken beschreven (Harmin, 2006; Hattie, 2003; Pameijer e.a., 2009 en Marzano, 2010). Slooter (2009) geeft in haar boek aan met welke rollen de docent tijdens een les te maken heeft. Deze rollen zijn de rol van gastheer, presentator, didacticus, pedagoog en afsluiter. Van een docent wordt verwacht dat hij vaardig is in al deze rollen. Een docent die zijn les goed geeft, is zich bewust van de waarde en inhoud van deze rollen.

De leerlingen in de zorgklas hebben speciale onderwijsbehoeften. De literatuur geeft aan dat deze behoeften zijn:

- structuur aangeven,
- duidelijk zijn in woordgebruik,
- duidelijk aangeven wat er verwacht wordt van de leerling en wat er in de les gedaan wordt (Bruin, 2004; Leenders en Clijssen, 2006; Lieshout, 2009).

Het voorbereiden en afbakenen van wat er van de leerling verwacht wordt, zijn onderwijsbehoeften die een grote rol spelen bij leerlingen in de zorgklas. Het is daarom belangrijk dat de doelen en de inhoud van de les duidelijk zijn voor deze leerlingen. Voor het afbakenen van wat er van een leerling verwacht wordt, is het evalueren van de les en een samenvatting of overzicht geven van de les een belangrijk onderdeel (Bruin, 2004; Lieshout, 2009).

De leerlingen in de zorgklas willen gezien worden en het gevoel krijgen er bij te horen omdat ze op de basisschool al vaak het gevoel hebben gehad anders te zijn en er niet bij te horen (Bateman en Golly, 2008; Leenders en Clijssen, 2006; Lieshout, 2009). Een positieve feedback is voor deze leerlingen nog belangrijker dan andere leerlingen. De kracht van goede feedback heeft een positief effect op het zelfbeeld van de leerling (Hattie en Timperley, 2007). Docenten die lesgeven aan de zorgklas moeten zich hiervan bewust zijn en er consequent aandacht aan geven.

5.2 Wat is er in de lessen te zien van de begeleiding die docenten geven

Om er achter te komen wat er in de lessen te zien is van de begeleiding zijn er verschillende vragenlijsten gemaakt en zijn er observaties in de lessen geweest. Deze resultaten hiervan zijn weergegeven in paragraaf 4.2.

In deze paragraaf worden conclusies getrokken uit de resultaten. De docenten zijn eerlijk geweest in hun beantwoording van de vragen. Deze conclusie is te trekken uit het feit dat de uitkomsten van de vragenlijsten overeen komen met wat leerlingen aangeven wat ze in de les merken van de begeleiding en ook de observaties geven een beeld dat vergelijkbaar is met de uitkomsten van de vragenlijst van docenten. De uitkomsten zijn betrouwbaar.

De docenten geven aan dat zij vaardig zijn in de onderdelen “spullen klaar bij de start van de les” en “de aandacht krijgen aan het begin van de les”. Voor de meesten is het ook mogelijk om de

leerlingen na een korte uitleg aan het werk te zetten. De leerlingen hebben baat bij een duidelijke start van de les. De docenten komen op dit moment toe aan deze onderwijsbehoeften van de leerling.

Bij verschillende onderdelen van de vragenlijst geeft ongeveer de helft van de docenten aan dit vaak te doen terwijl de andere helft aangeeft dit nog beter te kunnen. Op deze onderdelen zouden docenten van elkaar kunnen leren. Het gaat hier om de onderdelen:

- het hanteren van de regels en daarbij rekening houden met wat een leerling kan
- het medeverantwoordelijk maken van de leerling voor de les
- het tijd geven om alle spullen op te ruimen aan het eind van de les (grafiek 14, 15 en 17).

Voor een aantal docenten was het verhelderend dat de vragenlijst gebaseerd was op verschillende rollen van de docent. Het merendeel van de docenten geeft aan moeite te hebben met bepaalde onderdelen van de rol van gastheer, didacticus, pedagoog en afsluiter. In paragraaf 5.3. wordt verder ingegaan op wat de docenten nog willen ontwikkelen en waar ze nog beter in willen worden.

De leerlingen hebben door middel van de vragenlijsten aangegeven van wat zij merken van de begeleiding van de docenten in de les. Opvallend was dat zij op dezelfde onderdelen als bij de docenten aangeven wat goed gaat en wat er nog niet zo goed gaat. Op sommige onderdelen geven zij in de resultaten van de vragenlijst die zij met de ouders hebben ingevuld een iets ander beeld. Dit kan komen doordat ze met de ouders overleggen, of dat de vraag beter door hen begrepen wordt als er met een ouder over gesproken is. Overigens is de uitslag van de lijst die met de ouders is ingevuld niet afwijkend door wat door de docenten is aangegeven.

De conclusie kan getrokken worden dat er op een aantal onderdelen goede begeleiding is te zien in de lessen. Er zijn ook onderdelen waar de docenten ondersteuningsbehoeften hebben. Deze worden in de volgende paragraaf besproken.

5.3 Welke ondersteuningsbehoeften hebben docenten die aan de zorgklas lesgeven

Uit de resultaten in paragraaf 4.2 en 4.3 zijn de ondersteuningsbehoeften voor de docenten te halen. Als er onderdelen van de vragenlijst beantwoord worden met “wil ik ontwikkelen” en “hier heb ik hulp bij nodig” dan geven de docenten aan hier ondersteuningsbehoefte te ervaren. Als er bij een onderdeel “kan nog beter” door meer dan de helft van de docenten is aangekruist, is er in de ogen van de onderzoeker ook een ondersteuningsbehoefte. In paragraaf 4.3 is een prioriteringslijst gegeven waarin de ondersteuningsbehoeften van de docenten staan.

Als leerlingen op onderdelen aangeven dat dit onvoldoende of matig gebeurt in de les, is in de reacties van docenten te zien dat ze dit nog beter kunnen of willen ontwikkelen. Dat betekent dat wat de docenten aangeven wordt ondersteund door de resultaten bij de leerlingen.

Uit de observatie is voor het beantwoorden van deze onderzoeksvraag informatie te halen. Daaruit is te halen dat de docenten niet veel laten zien op de onderdelen: feedback geven, complimenten geven, evalueren van de les en een samenvatting of overzicht geven van de les.

Samenvattend kan geconcludeerd worden dat de ondersteuningsbehoeften van de docenten vooral liggen op de volgende onderdelen:

- Evalueren van de les met de leerlingen.
- Een samenvatting of overzicht geven van de les.
- Zorgen voor een veilige sfeer
- Aandacht vasthouden tijdens start van de les.
- Feedback geven aan de leerlingen tijdens het werken.
- Complimenten geven.
- Zorgen dat de les op tijd afgesloten wordt zodat de agenda kan worden ingevuld.
- Een gesprekje aangaan voor het begin van de les (tabel 2; grafiek 2, 4, 11, 13 en 16).

Als de onderdelen bekeken worden in het licht van de onderwijsbehoeften van de leerlingen in de zorgklas, dan valt op dat juist deze specifieke onderdelen belangrijk zijn om tegemoet te komen aan

de onderwijsbehoeften van deze leerlingen. De conclusie kan dan getrokken worden dat het niet zo vreemd is dat de docenten het werk in de zorgklas als steeds zwaarder ervaren. Als er geen goede invulling gegeven wordt aan de begeleiding om tegemoet te komen aan de onderwijsbehoeften van de leerlingen, wordt het steeds intensiever om de leerlingen te begeleiden. Positief is dat de docenten aangeven heel graag te willen groeien in de verschillende onderdelen. Dat is een belangrijk punt om mee te nemen in de advisering.

5.4 Beantwoording van de centrale vraagstelling

In deze paragraaf wordt een antwoord gegeven op de centrale vraagstelling van het onderzoek.

De centrale vraagstelling voor het onderzoek was:

Hoe kan de school zicht krijgen op de vaardigheden van docenten die lesgeven in de zorgklas en wat zijn de ondersteuningsbehoeften van deze docenten?

In het onderzoek is gezocht naar de docentenvaardigheden. Vanuit de literatuur is beschreven wat de docent die lesgeeft in de zorgklas moet kunnen. Deze docentvaardigheden zijn in vragenlijsten en een observatielijst uitgewerkt en toegepast. De specifieke docentvaardigheden die van docenten die werken in de zorgklas zijn in deze lijsten verwerkt. Door deze vragenlijsten kan de school zicht krijgen op de docentenvaardigheden die nodig zijn om les te geven in de zorgklas. Door het gebruik van de vragenlijst kan de school in beeld krijgen of docenten de vaardigheden goed gebruiken. De vragenlijst geeft ook een mogelijkheid om achter de ondersteuningsbehoeften van de docenten te komen. Dit laatste is voor de school nog interessanter. Op die manier kan de school een goede invulling geven aan bij- en nascholing voor deze docenten.

De observanten hebben aangegeven dat de observatielijst goed te gebruiken is. Er moet wel meer ruimte komen voor het kunnen maken van aantekeningen in deze lijst.

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat docenten die aan de zorgklas lesgeven bereid zijn om na- of bijscholing te volgen. Er zijn een aantal mogelijke vormen van bijscholing door hen genoemd. Uit de resultaten van de vragenlijst van de leerling is niet duidelijk te halen wat nu de onderwijsbehoeften zijn van de leerling. Hier zou nog meer invulling aan gegeven kunnen worden

5.5. Aanbevelingen

Uit het onderzoek komen een aantal ondersteuningsbehoeften naar voren die de docenten die lesgeven in de zorgklassen hebben (paragraaf 5.3). Docenten hebben aangegeven graag van elkaar te leren. Dit kan in de vorm van intervisie. Het kan ook door regelmatig overleg te hebben met elkaar. Deze leerhouding van de docenten is erg belangrijk en van wezenlijk belang voor het professionaliseren van het personeel. Vanuit de literatuur wordt veel nadruk gelegd op het komen tot expert docenten die nodig zijn in het onderwijs (Hattie, 2003; Marzano, 2010). De school doet er goed aan om de leerhouding van deze docenten te waarderen door hen de mogelijkheid te geven om zich na te scholen of door de gelegenheid te geven om regelmatig overleg te hebben met elkaar over de begeleiding van de zorgklas. Op dit moment is er één keer in de vijf à zes weken een leerlingbespreking of rapportbespreking van ongeveer een half uur over de zorgklassen. De periode tussen de ene en volgende bespreking is te lang en daardoor komt er van planmatig werken in de begeleiding van de zorgklassen weinig terecht. Uit wat de docenten aangeven, is te concluderen dat het aantal overlegmomenten te weinig is om de begeleiding van de zorgklas goede inhoud te geven. De school doet er goed aan om naar een mogelijkheid te kijken waarop de docenten vaker bij elkaar kunnen komen. De aanbeveling is om minstens één keer per maand, beter is nog één keer per twee weken bij elkaar te komen om de begeleiding van de zorgklas te bespreken aan de hand van een groepsplan. In dit groepsplan komen de onderwijsbehoeften van de leerlingen te staan. Daarnaast wordt beschreven hoe de docenten in de vijf rollen vorm gaan geven aan de begeleiding van de leerlingen. Op deze manier kunnen de docenten veel beter werken aan een goede cyclus van signaleren tot evalueren die in de begeleiding van deze zorgklassen erg belangrijk is (Dulk, 2008; Pameijer et al, 2009)

Verder is het aan te bevelen om voor nascholing te zorgen die gaat over de specifieke onderwijsbehoeften van leerlingen die een vorm van autisme of AD(H)D hebben. Docenten geven aan hier een ondersteuningsbehoefte te zien (paragraaf 4.3.1).

Tot slot nog het volgende. In dit onderzoek is de docent en de vaardigheden van de docent die lesgeeft aan de zorgklas het centrale punt van onderzoek geweest. In hoofdstuk 1 is verteld dat de zorgklas nog een belangrijk aspect heeft en dat is de samenstelling van de klas. De school doet er goed aan om kritisch te blijven kijken naar de onderwijsbehoeften van de leerlingen die in deze klas geplaatst worden. Het is overigens de vraag of het maken van een aparte zorgklas het antwoord is op passend onderwijs. Rondom de zorgklas ontstaat er steeds meer een groepje docenten in school die expert worden in begeleiden van leerlingen met speciale onderwijsbehoeften, maar wat doen we met leerlingen die ook deze onderwijsbehoeften hebben en niet geplaatst kunnen worden in de zorgklas? Dit is slechts één aspect van de zorgklas. Een ander onderwerp van discussie is of de leerlingen het altijd prettig zullen vinden om in deze klas geplaatst te worden. De ervaring van de afgelopen tien jaar zijn wisselend. Het is goed om kritisch te blijven over het formeren van een zorgklas in de school.

Hoofdstuk 6 Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar mijn collega's, leerlingen en de ouders van de leerlingen die zo open gereageerd hebben op de vragenlijsten en bereid waren om tijd te steken in het invullen van de lijsten. Ook mijn dank voor de bereidwilligheid van de collega's om de observatie van hun les te laten plaatsvinden.

Mijn dank gaat ook uit naar Myrna en Fleur die de observaties hebben uitgevoerd.

Ik wil vanuit deze plaats ook de begeleiders danken voor hun bijdrage in het hele proces om dit onderzoek tot een goed einde te brengen.

Ook gaat mijn dank uit naar mijn medestudenten die mij hielpen met hun positieve feedback op mijn werk zodat dit onderzoek een goede vorm kreeg.

Jan Verhoef.

Hoofdstuk 7 Literatuurlijst

- Bateman, B. & Golly, A. (2008). Waar komt dat gedrag vandaan? Huizen: Uitgeverij Pica.
- Brès, G. de (2012). Zorgplan 2012-2014: zorg tussen LWOO en Gymnasium. Geen kind tussen wal en schip. Amersfoort: 2012.
- Bruin, C. de (2004). *Geef me de 5*. Doetinchem: Graviant.
- Dulk, H. den (2008). *Handelingsplanning in het voortgezet onderwijs*. Baarn: HBuitgevers.
- Harinck, F. (2010). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen/Apeldoorn; Graviant.
- Harmin, M. & Toth, M. (2006). Inspiring active learning: A complete handbook for today's teachers. . *Association for Supervision and Curriculum Development*, 3-26.
- Hattie, J. & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*, 77,, 81-104.
- Hattie, J. (2003). Teachers make a difference. Whats the research evidence? *Australian Council for Educational Research.*, 1 - 17.
- Kargin, T., Guldenogh, B. & Sahin, F. (2010). Opinions of the General Education Teachers on the Adaptations for Students with Special Needs in General Education Classrooms. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 2455-2464.
- Kummeling, J., Grimberg, H. & Hendriksen, T. (2004). *Begeleiden van leerlingen met problemen*. Soest: Nelissen.
- Leenders, A. & Clijisen, Y. (2006). *Leerlingen met autisme in het Voortgezet onderwijs*. 's Hertogenbosch: KPC.
- Lieshout, T. van (2009). *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Marzano, R. J. (2010). *Wat werkt: Pedagogisch handelen & klassenmanagement*. Vlissingen: Bazalt.
- Marzano, R. J. & Miedema, W. (2005). *Leren in vijf dimensies*. Assen: Koninklijke van Gorcum B.B.
- Pameijer, N., Beukering, T. van, Schulpen, Y. & Veire, H. van de. (2007). *Handelingsgericht werken op school*. Leuven: Acco.

Pameijer, N., Beukering, T. van & Lange, S. de (2009). *Handelingsgericht werken: een handreiking voor het schoolteam*. Leuven/ Den Haag: Acco.

Ruijs, N., Peetsma, T. & Veen, I. van der (feb 2010). The presence of several students with special educational needs in inclusive education and the functioning of students with special educational needs. *Educational Review*, 1-37.

Slooter, M. (2010). *De vijf rollen van de leraar*. Amersfoort: Wilco Drukkerij.

Wolf, K. van der & Beukering, T. van (2009). *Gedragsproblemen in scholen. Het denken en handelen van leraren*. Leuven: Acco.

Bijlage 1 Vragenlijst docenten

Naam:

1. Hoe lang geef je les in de zorgklas? 0 1-2 jaar 0 3-5 jaar 0 meer dan 5 jaar

2. Ik vind het lesgeven in de zorgklas

- ☐ boeiend
- ☐ zwaar
- ☐ gemakkelijk
- ☐ zinvol
- ☐ een verrijking in mijn mogelijkheden als docent
- ☐

3. De volgende onderdelen gaan meer over de rol van de docent tijdens de les

De vragenlijst onderscheidt docentvaardigheden in verschillende rollen. Boven elk blokje vragen staat over welke rol de vragen gaan. Bij elke vraag kun je je mening geven. Je vult **doe ik vaak** in als je dit elke les doet. Je vult **Kan nog beter** in als je vindt dat je hieraan meer aandacht kunt geven. Je vult **wil ik ontwikkelen** in als je hier nog niet eerder aan gedacht hebt en dit meer wil gaan toepassen in je lessen. In de laatste kolom kun je ook aangeven of je hulp bij dit onderdeel nodig hebt.

De rol van gastheer	Doe ik vaak	Kan nog beter	Wil ik ontwikkelen	Hier heb ik hulp bij nodig
Als ik bij de klas kom maak ik contact met de leerlingen door ze bij de naam te noemen.				
Aan het begin van de les zorg ik dat ik voor de leerlingen aanspreekbaar ben.				
Voordat ik de les begin benader ik de leerlingen om een klein gesprekje aan te gaan.				
Aan het begin van de les zorg ik ervoor dat de leerlingen hun spullen hebben en klaar zijn voor de instructie.				
De rol van presentator				
Als ik de les begin zorg ik ervoor dat ik de aandacht van de leerlingen krijg.				
Het lukt mij om de aandacht van de leerlingen tijdens de start vast te houden.				
Ik vertel de leerlingen het doel en de inhoud van de les bij de start van de les.				
De rol van didacticus				
Ik motiveer de leerlingen voor de les en de lesinhoud door een korte en duidelijke uitleg.				
Ik zet de leerlingen na een korte uitleg aan het werk.				
Ik geef de leerling zinvol commentaar op zijn werk.				
De rol van pedagoog				
Ik zorg voor een veilige sfeer door gewenst gedrag te benoemen.				
Ik geef de leerlingen complimenten.				
Ik hanteer de regels duidelijk en hou daarbij rekening met wat een leerling kan.				
Ik neem de leerlingen mee in de verantwoordelijkheid van de les.				

	Doe ik vaak	Kan nog beter	Wil ik ontwikkelen	Hier heb ik hulp bij nodig
De rol van afsluiter				
Ik sluit de les op tijd af zodat er tijd is om de agenda in te vullen.				
Ik geef de leerlingen aan het eind van de les tijd om op te ruimen.				
Ik evalueer de les met de leerlingen.				
Ik geef aan het eind van de les een samenvatting/ overzicht van de les.				

4. Als je bij een vraag wil ik ontwikkelen of hier heb ik hulp bij nodig in hebt gevuld, welke 3 vragen vind je dan het belangrijkste?

5. Heb je ook ideeën over welke manier je graag hulp zou willen krijgen in het lesgeven aan de zorgklas?

6. Andere opmerkingen die je graag kwijt wilt over het werken in de zorgklas zijn:

Bijlage 2 Vragenlijst leerlingen

Naam:

Klas:

	nooit	soms	vaak	altijd
Voordat de les begint heeft de leraar een kort gesprekje met mij.				
Ik kan voordat de les begint even iets aan de leraar vragen.				
De docent komt voordat de les begint naar mij toe voor een kort gesprekje met mij.				
De leraar geeft duidelijk aan wanneer ik mijn spullen voor de les moet klaarleggen.				
De leraar geeft duidelijk aan wanneer hij met de les wil beginnen.				
Bij de start van de les lukt het de leraar om mijn aandacht vast te blijven houden.				
De leraar vertelt aan het begin van de les wat het doel is van de les en wat we gaan doen. Zo weet ik wat er in de les gedaan wordt.				
De leraar legt wat we gaan doen duidelijk en kort uit.				
De leraar zorgt ervoor dat ik na de uitleg aan het werk kan.				
Als ik met het werk bezig ben, krijg ik van de docent aanwijzingen om mijn werk goed te kunnen doen.				
Ik voel mij veilig tijdens de lessen.				
De leraar geeft mij complimenten.				
De leraar houdt zich duidelijk aan de regels.				
Van de leraar krijg ik de mogelijkheid om zelf mee te denken in de les.				
De leraar sluit de les op tijd af zodat ik mijn agenda nog kan invullen.				
De leraar geeft aan het eind van de les tijd om op te ruimen.				
De leraar bespreekt met ons hoe de les ging.				
De leraar vertelt aan het eind van de les kort wat we in de les hebben geleerd.				

Wat heb jij nodig om goed te kunnen leren?

Hoe kan de leraar jou daarbij helpen?

Bijlage 3 Vragenlijst ouders en leerlingen

Naam:

Mijn kind zit in klas:

Hieronder kunt u samen met uw kind invullen wat er in de praktijk gebeurt. U kunt dit aangeven als onvoldoende, matig, voldoende of goed. Er is een keuze mogelijk onder ?. Dit vult u in als u en uw kind dit niet weten. U geeft **onvoldoende** aan als dit niet voorkomt in de les. U vult **matig** in als dit door minder dan de helft van de docenten gedaan wordt; u vult **voldoende** in als dit door meer dan de helft van de docenten gedaan wordt en **goed** als iedere docent dit doet.

De rol van gastheer	onvoldoende	matig	?	voldoende	goed
De docent maakt contact met de leerlingen aan het begin van de les.					
De docent is aan het begin van de les voor een leerling aanspreekbaar.					
De docent zorgt ervoor dat hij duidelijk maakt wanneer hij met de les begint					
De rol van presentator					
De docent kan de aandacht trekken van de leerlingen bij het starten van de les.					
Het lukt de docent om de aandacht vast te houden tijdens de start van de les					
De docent maakt het doel en inhoud van de les aan de leerlingen duidelijk.					
De rol van didacticus					
De docent motiveert de leerlingen voor de les door de uitleg kort en duidelijk te houden.					
De docent zet de leerlingen na een korte uitleg aan het werk.					
De docent geeft in de begeleiding van de leerling voor de leerling begrijpelijk commentaar op het werk van de leerling.					
De rol van pedagoog					
De docent zorgt voor een veilige sfeer tijdens de les					
De docent geeft complimenten aan de leerling.					
De docent hanteert de regels rechtvaardig.					
De docent neemt de leerlingen mee in de verantwoordelijkheid voor de les					
De rol van afsluiter					
De docent sluit de les op tijd af zodat de leerling de agenda kan bijwerken					
De docent geeft de leerlingen tijd om aan het eind van de les op te kunnen ruimen					
De docent evalueert de les met de leerlingen.					
De docent geeft aan het eind van de les een samenvatting/ overzicht van de les.					

Als u nog n.a.v. deze vragenlijst opmerkingen heeft, dan kunt u die hieronder zetten.

Bijlage 4 Observatielijst

Observatielijst docentenvaardigheid

Naam docent:

Datum:

De rol van gastheer	Wordt door de docent duidelijk toegepast	Wordt onvoldoende/ onduidelijk toegepast	Wordt niet toegepast	opmerking
Noemt de leerling bij naam (maakt contact)				
Is voor de leerlingen aanspreekbaar				
Gaat gesprek met leerlingen aan				
Zorgt dat de leerlingen klaar zijn om te starten				
De rol van presentator				
Vangt de aandacht van de leerlingen				
Kan de aandacht van de leerlingen vasthouden gedurende de start				
Kondigt het doel en de inhoud van de les aan				
De rol van didacticus				
Motiveert de leerlingen voor de les en de lesinhoud door een korte en duidelijke uitleg.				
Zet de leerlingen na een korte uitleg aan het werk.				
Geef de leerling positieve feedback op zijn werk.				
De rol van pedagoog				
Zorgt voor een veilige sfeer door gewenst gedrag te benoemen.				
Geeft de leerlingen complimenten.				
Hanteert de regels voor de leerling duidelijk.				
Neemt de leerlingen mee in de verantwoordelijkheid van de les.				
De rol van afsluiter				
Sluit de les op tijd af zodat er tijd is om de agenda in te vullen.				
Geeft de leerlingen aan het eind van de les tijd om op te ruimen.				
Evalueert de les met de leerlingen.				
Geeft aan het eind van de les een samenvatting/ overzicht van de les.				

Bijlage 5 Overzicht van reacties op vragen 4, 5 en 6 van docentenvragenlijst

4. Als je bij een vraag wil ik ontwikkelen of hier heb ik hulp bij nodig in hebt gevuld, welke 3 vragen vind je dan het belangrijkste?

- Hoe evalueer je kort een les en hoe geef je een samenvatting
- Evaluatie van de les
- Als ik puur naar mezelf kijk, dan zijn de volgende drie punten voor mij het belangrijkste om aan te werken:
Ik zet de leerlingen na een korte uitleg aan het werk : instructie kort houden.
Ik hanteer de regels duidelijk en hou daarbij rekening met wat een leerling kan.
Ik evalueer de les met de leerlingen.
- Lesevaluatie met leerlingen
Leerlingen zinvol commentaar geven
- Het afsluiten van de lessen gaat bij mij nogal abrupt. Nu is het tijd dus nu alle boeken opruimen. Afsluiten met samenvatten kan veel beter. Maar dat is gewoon een persoonlijk puntje wat dit geldt niet alleen voor de zorgklas.
- Het lukt mij om de aandacht van de kinderen tijdens de start vast te houden.
Ik zorg voor een veilige sfeer door gewenst gedrag te benoemen.
Ik neem de leerlingen mee in de verantwoordelijkheid van de les.
- Er staan er (maar) twee aangevinkt, dus die zijn voor mij belangrijk. (laatste 2)
- Een persoonlijk gesprekje met leerlingen zijn vaak heeeeeel kort.
Bij de sfeer in de klas ben ik ook als docent gevoelig als het goed of niet goed gaat, ook al weet ik dat het soms heel lastig is, maar dan wil ik het ook graag in de hand hebben.
- Hoe krijg ik ze klaar voor instructie (even stil zijn, op je plaats zitten, drie minuten concentratie...)
Hoe houd ik de aandacht vast
Hoe zorg ik voor een veilige sfeer

5. Heb je ook ideeën over welke manier je graag hulp zou willen krijgen in het lesgeven aan de zorgklas?

- Beter inzicht krijgen in de soorten van autisme(inlezen, cursus geef mij de vijf..., en d.m.v de korte cursussen die we maandag krijgen. Meer handvatten om met de klas om te gaan.
- Met elkaar problemen doorspreken. Zoals afgelopen maandag
- Graag vaker bijeenkomsten zoals afgelopen maandag. Stukje kennisoverdracht over deze leerlingen en gezamenlijk overleg. Toch ook graag nog meer /beter de kenmerken ,overeenkomsten en verschillen tussen de verschillende beperkingen in beeld krijgen.
- Ondersteuning d.m.v. bijeenkomsten met bijv. AB-ers
Intervisie met andere docenten I-AVO
- Geen enkel idee. Ik doe het nu echt op mijn gevoel en dat werkt blijkbaar.
- Ik geef sinds een paar maanden les aan twee zorgklassen en merk dat leerlingen ontzettend verschillend kunnen reageren. Ik doorzie dingen, maar omdat ik bezig ben met alles tegelijk (lesgeven en opletten en reageren en bijsturen enz..) Ik heb afgelopen dinsdag een gesprek gehad met Jeanine Voorsluis en merk dat ik hierdoor dingen leer zien en dit vind ik wel erg belangrijk. Tips van op welke manieren je kan reageren of handelen met zorgleerlingen vind ik dus belangrijk.

- Regelmatige scholing over de in een zorgklas voorbij komende problematiek als adhd, pddnos, aperger, enz.
Intervisie
Meer overleg met het docententeam – liefst 1x per mnd.
- Nee
- Geef een onervaren docent een buddy mee. Niet op verzoek, maar standaard. Zoals iedere startende docent intervisie krijgt, zo zou ik ook wel iets zien in standaard intervisie voor startende docenten in de zorgklas
Mogelijkheden / vrijstelling voor bijscholing

6. Andere opmerkingen die je graag kwijt wilt over het werken in de zorgklas zijn:

- Soms/ vaak overheersen er een paar lln. Door veel aandacht te vragen of storend gedrag. Ik vind het moeilijk om dat te “negeren” Vaak “lijden” veel andere lln hieronder....
- Soms zwaar, omdat er veel verschillende stoornissen zijn. Niet altijd lukt het om de juiste rust en sfeer . te bereiken
- De kolom “wil ik ontwikkelen” staat niet ingevuld, omdat je aan alles wel denkt, maar er vaak te weinig aan toe komt.
- Het vak Verzorging vind ik voor een klas als deze vooral in het begin behoorlijk lastig, omdat ze een bepaalde mate van vrijheid ervaren (werken in groepen, werken in keukens, iedere les is anders, ander gebouw). Dit geeft –zeker in het eerste half jaar- meer onrust tijdens de les.
- Erg leuke klas(O2J) waar ik goed contact mee heb. Gaat helemaal prima.
- Prachtig werk, maar wel veeleisend.
Als mentor van een zorgklas heb je veel tijd nodig om alles goed te volgen en te coördineren (ook m.b.t. zaken buiten de lessen). Hoewel je meer uren krijgt dan mentoren van reguliere klassen, is het vaak nog onvoldoende.